

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ВАРЕЦЬКА ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 371.14.011.31:373.3(043.3)

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

КИЇВ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
ОНКОВИЧ ГАННА ВОЛОДИМИРІВНА,
Інститут вищої освіти Національної
академії педагогічних наук України,
головний науковий співробітник.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
БІДА ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
професор кафедри теорії і
методики початкового навчання;

доктор педагогічних наук, професор
ЖУРАВСЬКА НІНА СТАНІСЛАВІВНА,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
професор кафедри методики навчання
та управління навчальними закладами;

доктор педагогічних наук, доцент
СУЩЕНКО ЛАРИСА ОЛЕКСАНДРІВНА,
Класичний приватний університет (м. Запоріжжя),
професор кафедри управління навчальним закладом
та педагогіки вищої школи.

Захист відбудеться „15” жовтня 2015 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.456.02 в Інституті вищої освіти НАПН України за адресою: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9, дев'ятий поверх, зала засідань.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Інституту вищої освіти НАПН України (01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9).

Автореферат розіслано „14” вересня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. П. Чорнойван

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Інтеграція України до Європейського простору вищої освіти, інтенсивні соціокультурні перетворення, зміна ціннісних орієнтирів, розширення міжкультурних і соціальних зв'язків ускладнили соціальну адаптацію особистості. До того ж, суспільство підвищує вимоги до соціально-професійного розвитку, компетентностей учителя, його здатності осмислювати сутність соціальних процесів, вибудовувати стратегії взаємодії з іншими людьми, обирати способи досягнення цілей у соціальній реальності, передбачувати наслідки власної діяльності, гнучко реагувати, здійснювати соціально-педагогічний супровід соціалізації, формувати ключові й предметні компетентності молодших школярів, серед яких значне місце посідає соціальна. Попри задекларовану державними документами необхідність посилення практичної життєвої орієнтованості освіти на засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного й компетентнісного підходів, вищі навчальні заклади опікуються переважно предметними компетентностями майбутніх учителів, залишаючи поза увагою ціннісно-сміслову, соціально спрямоване оновлення змісту професійної освіти, формування їхньої соціальної компетентності.

Оперативно відреагувати на нагальні проблеми суспільства покликана система післядипломної педагогічної освіти, актуальність якої підвищується з огляду на тенденцію „старіння” педагогів (кількість педагогів із стажем більше 20 років та пенсіонерів зростає в середньому від 40% у 2000 р. до 76% на початок 2015 р.), їх професійне вигорання, а також небажання суттєвої частини випускників вишів працювати за фахом. Існуюча практика підвищення кваліфікації, її зміст і форми спрямовано переважно на оновлення предметних знань, що не сприяє розв'язанню проблеми розвитку соціальної компетентності вчителя. У міжкурсовий період упродовж п'яти років він залишається в неоднозначних ситуаціях соціально-професійного змісту сам-на-сам. Тож нагальним є скорочення цього терміну, надання можливості вчителю долучатися до соціально орієнтованої інформації, створення умов для позитивних змін, підтримання та відновлення соціального здоров'я й подальшого навчання, розвитку соціальної компетентності, що має відбуватися комплексно, пролонговано. Виникає потреба в новому науково-методичному забезпеченні такого розвитку. Для цього існує чинна законодавча база (Закон України „Про вищу освіту”, Національна рамка кваліфікацій, Проекти Концепції розвитку освіти на період 2015–2025 років та Закону України „Про післядипломну освіту” (2014 р.)).

Закономірним з огляду на актуальність проблеми є збільшення чисельності наукових досліджень щодо компетентнісного підходу в професійній підготовці (В. Баранівський, Р. Е. Барнет, І. Бех, Н. Бібік, О. Біда, Р. Бойатзис, М. Р. Голдфрід, Н. Журавська, Е. Зеєр, І. Зимня, С. Калашнікова, В. Луговий, В. Майборода, В. Манько, Р. Л. Мартенс, В. Олійник, Г. Онкович, В. Пашков, О. Пометун, Дж. Равен, О. Савченко, О. Слюсаренко, А. Стуф, Л. Сущенко, Г. Фьолш, Г. Халас, В. Хатмечер, А. Хуторської, О. Ярошенко, В. Ястребова та ін.).

Окремі питання формування соціальної компетентності особистості студентів, майбутніх професіоналів знайшли віддзеркалення в працях українських (О. Біда, М. Докторович, І. Зарубінська, Я. Кульбашна, В. Радул, Р. Скірко, Ю. Скиба) та зарубіжних (Н. Бабенко, В. Байденко, Р. Е. Барнет, Дж. Дж.-М. Джексон, В. Т. Доран, З. Количева, В. Куніцина, В. Ландшеєр, Д. Мейхенбаум, А. Стуф, Х. Дж. Хан та ін.) науковців.

Дослідники післядипломної освіти все частіше звертаються до проблем формування професійної (В. Саюк), методичної (С. Івашньова), інформаційної (О. Нікулочкіна), правової (В. Олійник), інформаційно-технологічної (Л. Чернікова), економічної (О. Шпак) та інших компетентностей. Однак стан розробленості проблеми розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти виявився недостатнім і таким, що не відповідає вимогам часу, не відображає її цілісно і в повному обсязі. Тому виникла потреба в дослідженні ефективних шляхів розв'язання цієї проблеми, що дасть змогу обґрунтувати теоретичні основи оновлення післядипломної освіти. Це можливе за умови подолання виявлених *суперечностей між*:

- новими соціокультурними умовами, що характеризуються потребою в конкурентоспроможних високопрофесійних учителях, здатних до здійснення ефективної соціальної взаємодії, прогнозування наслідків соціальної поведінки, самоуправління, досягнення соціального успіху, та недосконалістю формування соціальної компетентності майбутніх учителів у системі фахової освіти;
- необхідністю вдосконалення підготовки вчителів до професійної й соціальної діяльності та нерозробленістю науково обґрунтованої концепції розвитку соціальної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти;
- потребою в збагаченні соціальною складовою змісту післядипломної освіти вчителів та недостатністю відповідного науково-методичного забезпечення.

Також не виокремлено особливості розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти. Відтак, невизначеність шляхів подолання окреслених суперечностей і соціальна значущість розвитку соціальної компетентності вчителя у системі післядипломної педагогічної освіти зумовили вибір теми дослідження: **„Теоретичні і методичні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в межах науково-дослідних тем Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України „Оптимізація дисциплін соціально-гуманітарного циклу у вищій освіті України в контексті євроінтеграції” (№ 0112U000934), Комунального закладу „Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти” Запорізької обласної ради „Розвиток компетентностей суб'єктів освітнього процесу у системі неперервної освіти” (№ 0113U007511).

Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту вищої освіти НАПН України (протокол від 24 грудня 2012 р. № 10/10) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол від 29 січня 2013 р. № 1).

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* – обґрунтувати та експериментально перевірити теоретичні і методичні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти.

Визначена мета зумовила необхідність вирішення таких *завдань*:

- здійснити історико-педагогічний, теоретичний аналіз стану розроблення проблеми розвитку соціальної компетентності вчителя у філософській, науково-методичній, психолого-педагогічній та акмеологічній літературі й окреслити напрями, котрі потребують дослідження;

- удосконалити понятійно-термінологічну базу: конкретизувати дефініції та сутність понять „компетентнісний підхід”, „соціокультурна детермінанта”, „соціальна компетентність”, „післядипломна педагогічна освіта”, „продовжуваний розвиток”, „соціальна компетентність вчителя початкової школи”, „розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи”, „розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти”, „соціальна компетентність молодшого школяра”;

- окреслити структуру й функції соціальної компетентності вчителя початкової школи, соціокультурні детермінанти її розвитку;

- сформулювати концептуальні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти;

- визначити критерії, показники та рівні розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи;

- уточнити та експериментально перевірити групи організаційно-педагогічних умов і запропонувати структурно-функціональну модель розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти;

- запропонувати й експериментально перевірити ефективність науково-методичного забезпечення комплексного продовжаного розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти;

- розробити й упровадити в післядипломний процес науково-технологічну систему комплексного продовжаного розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у післядипломній освіті.

Об’єкт дослідження – процес розвитку компетентності вчителя початкової школи.

Предмет дослідження – теоретичні і методичні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Методи дослідження. Для досягнення мети та виконання завдань дослідження на різних його етапах використано такі методи:

- *аналіз і синтез, порівняння, узагальнення* наукової та науково-методичної літератури, державних документів, нормативно-правової бази, концепцій; періодичних педагогічних видань, довідкової літератури застосовано з метою визначення стану розробленості окресленої проблеми та окремих її аспектів, систематизації даних ретроспективи розвитку компетентнісного підходу в освіті й упровадження у вітчизняну післядипломну освіту технології розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи;

- *термінологічний аналіз* – з метою вдосконалення понятійно-термінологічної бази, конкретизації дефініції та сутності понять;

- *аксіоматичний* – для побудови нової наукової теорії на підставі загальноприйнятих наукових положень педагогіки та теорії і методики професійної освіти;

- *індукція, дедуція, порівняння, систематизація й узагальнення* – з метою з'ясування різних поглядів щодо ряду невирішених питань, створення нових наукових понять, окреслення шляхів розв'язання наукової проблеми;

- *абстрагування* – для від'єднання процесу розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи від виконання ним загальних професійних обов'язків у загальноосвітньому навчальному закладі;

- *класифікація* – для упорядкування й логічного розподілу наукових підходів, принципів розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи;

- *гіпотетичний* – для висування гіпотези дослідження;

- *системний* – для визначення основних компонентів розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти та розроблення системи заходів для поліпшення цього процесу;

- *моделювання* – з метою розроблення структурно-функціональної моделі комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи в системі післядипломної педагогічної освіти та розроблення відповідного науково-методичного забезпечення цього процесу;

- *педагогічне спостереження* – з метою отримання первинної інформації про об'єкт дослідження, побудови теорії досліджуваної проблеми й перевірки її на практиці, формування робочої гіпотези дослідження та її подальшої конкретизації;

- *тестування, анкетування, експертна оцінка, самоаналіз і самооцінювання* – з метою накопичення фактичного матеріалу з проблеми дослідження та отримання найбільш точних результатів;

- *математичні й статистичні* (середніх величин, парних порівнянь, кореляційного аналізу) – для оброблення фактичного матеріалу дослідження, оцінки його результатів та визначення статистичних показників з метою перевірки висунутої гіпотези;

– *педагогічний експеримент* – з метою вирішення проблеми розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти, зняття суперечностей.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *уперше*:

– сформульовано концептуальні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти з урахуванням особливостей його соціально-професійної діяльності й навчально-соціальних запитів в умовах постійної модернізації та трансформації освітнього середовища;

– уточнено структуру соціальної компетентності вчителя початкової школи, яку представлено мотиваційно-ціннісним, когнітивним, діяльнісним, операційним, особистісно-професійним, рефлексивним компонентами, розкрито їхній зміст;

– визначено критерії, показники та рівні розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти з урахуванням особливостей соціально-професійної діяльності;

– запропоновано й експериментально перевірено структурно-функціональну модель комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти як динамічного процесу переходу від можливого до дійсного, від Я-вчорашнього – до Я-сьогоднішнього і Я-майбутнього, що віддзеркалює єдність чотирьох етапів: мотиваційно-ціннісного, організаційно-технологічного, особистісно-професійного, рефлексивно-творчого;

– розроблено й упроваджено в післядипломний педагогічний процес науково-технологічну систему комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у післядипломній педагогічній освіті, яка увібрала концептуальні підходи (компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний, андрагогічний, системний та ін.), структурно-функціональну модель, науково-методичне забезпечення та організаційно-педагогічні умови такого розвитку;

удосконалено:

– понятійно-термінологічну базу, зокрема конкретизовано поняття „компетентнісний підхід” як системний, міждисциплінарний, інноваційний, як концептуальну основу, чинник і засіб модернізації післядипломної освіти у поєднанні з особистісно орієнтованим і діяльнісним; „розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи”, „розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти” з позиції особливостей соціально-професійної діяльності вчителя початкової школи і системи післядипломної педагогічної освіти; „соціокультурна детермінанта” як чинник вищезначеного розвитку;

– перелік соціокультурних детермінант розвитку соціальної компетентності особистості вчителя, конкретизовано їхнє змістове наповнення

з використанням виявлених тенденцій в історичному перебігу, соціальних і культурних причин, опертя на поняття „особистість” щодо такого розвитку вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти;

- науково-методичне забезпечення комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти, яке містить шість складників, та експериментально перевірено його ефективність;

- групи організаційно-педагогічних умов комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти, які визначають ефективність соціально-професійної підготовки: розвиток соціальної компетентності всіх учасників процесу післядипломної педагогічної освіти; удосконалення освітнього процесу в інституті післядипломної педагогічної освіти; особистісна взаємодія суб’єктів освітнього процесу;

набули подальшого розвитку:

- функції соціальної компетентності вчителя початкової школи (інформаційно-прикладна, адаптаційна, соціалізуюча, ціннісно-орієнтаційна, прогностична, поведінково-діяльнісна, статусно-рольова, рефлексивна) з урахуванням особливостей соціально-професійної діяльності, суспільних вимог;

- положення про соціальну компетентність молодшого школяра як орієнтир для розроблення концептуальних основ, понятійного апарату розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи;

- організаційно-педагогічні основи та зміст післядипломної педагогічної освіти щодо його осучаснення й збагачення соціальною компонентою, залучення соціокультурного середовища, постійного науково-методичного супроводу вчителів у курсовому та міжкурсному періодах (на рівні формальної, неформальної, інформальної освіти), за умови опертя на соціокультурний досвід учителя, опанування новими соціальними ролями у професійному й соціокультурному середовищі, акцентуації на відновленні його соціального здоров’я та запобіганні професійному вигоранню, спрямування діяльності на формування соціальної компетентності молодших школярів;

- тенденції створення сприятливого середовища в закладах післядипломної педагогічної освіти для розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи, відновлення його соціального здоров’я (духовна взаємодія, соціально-психологічні тренінги, психологічна підтримка тощо);

- наукові положення про організацію професійної підготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти як комплексного пролонгованого соціально спрямованого процесу з урахуванням як навчальних, так і соціальних потреб учителів, вимог соціуму.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теорія та методика професійної освіти збагатяться ефективною теоретико-методологічною концепцією комплексного, пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти, яка може стати основою для розроблення теоретико-методичних засад,

концепцій і технологій варіативної ступеневої підготовки майбутніх педагогів, а також післядипломної освіти педагогів інших категорій.

Застосування теоретичних положень і висновків щодо організації процесу розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти знайшло відображення в монографії „Розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти”, науково-методичному посібнику „Розвиток соціальної компетентності учителя початкової школи”, колективних науково-методичних посібниках „Феномен сільської школи в освітньому просторі України”, „Управління освітою сільської місцевості”, „Розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи у післядипломній освіті” та викладі науково-методичних знахідок слухачів творчої групи „Формування соціальної компетентності молодшого школяра”; програмах теоретичної та практичної підготовки вчителів початкової школи „Розвиток соціальної компетентності вчителя та учня”, „Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами курсу „Початки економіки”: (духовно-економічне виховання)” для вчителів початкової школи (за очною формою), у програмах тренінгу, спецкурсів, методичних рекомендаціях „Пріоритетність системи післядипломної педагогічної освіти у розвитку соціальної компетентності вчителя початкових класів” для освітян Запорізької області, а також у другому, доопрацьованому, переробленому, наповненому соціальною компонентою виданні навчально-методичного комплексу для вчителів початкових класів „Духовно-економічне виховання молодших школярів на основі курсу „Початки економіки” (чотири програми, чотири навчальні посібники для учнів, чотири навчально-методичні та один навчальний посібники для вчителя – 13 видань – з грифами МОН України).

На порталі ЗапоВікі Комунального закладу „Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти” Запорізької обласної ради створено он-лайн бібліотеку для здійснення позааудиторної діяльності, саморозвитку вчителів у міжкурсний період.

Наукові положення, методичні рекомендації та експериментальні розробки впроваджено в навчальний процес Комунального закладу „Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти” Запорізької обласної ради (довідка від 14 травня 2015 р. № 271), Комунального закладу „Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти” (довідка від 07 травня 2015 р. № 365), Одеської загальноосвітньої школи № 18 I–III ступенів (довідка від 12 травня 2015 р. № 189), спеціалізованої школи № 40 I–III ступенів (довідка від 19 травня 2015 р. № 241) Одеської міської ради Одеської області. Окремі елементи науково-технологічної системи впроваджено в Хмельницькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (довідка від 13 травня 2015 р. № 582), Волинському інституті післядипломної педагогічної освіти (довідка від 12 травня 2015 р. № 337/02-13), Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського (довідка від

06 травня 2015 р. № 161), Івано-Франківському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (довідка від 15 травня 2015 р. № 01/333).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, одержано автором самостійно. У працях, підготовлених у співавторстві, внесок здобувача полягає у висвітленні в аспекті аксіологічного підходу ідей, шляхів, засобів конструювання педагогічного процесу соціально орієнтованої технології духовно-економічного виховання в умовах сільської школи, спільної педагогічної діяльності вчителя і батьків, ролі духовно-економічного виховання у формуванні життєвої компетентності педагога і школяра (розділ 4) [56]; сутності понять „соціокультурний простір”, „середовищний (соціокультурний) підхід”, „мережна освіта” й „мережна взаємодія”, практика мережної організації освітнього процесу, її перспектив для розвитку соціальної компетентності вчителів й підвищення конкурентноздатності навчальних закладів сільської місцевості (розділ 2) [2]; здійснено наукове редагування тексту, окреслено соціокультурні чинники розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи (розділ 1) [68], методика розроблення у післядипломному процесі вчителями кваліметричної моделі соціальної компетентності молодшого школяра (розділ 1) [71].

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення дослідження й основні результати доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях і науково-методичних семінарах різних рівнів, зокрема:

міжнародних: „Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості у системі неперервної професійної освіти” (Київ, 2009), „Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка” (Суми, 2009), „Духовно-моральне виховання і професіоналізм особистості у сучасних умовах” (Вінниця, 2009), „Інновації в освіті” (Ялта, 2010), „Особистість в єдиному освітньому просторі” (Запоріжжя, 2010–2014), „Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти” (Київ, 2010), „Научный поиск в воспитании: парадигмы, стратегии, практика – 2011” (Москва, 2011), „Инновации в образовании: компетентностный подход к обучению” (Алушта, 2011), „Духовна культура особистості: креативні освітні технології” (Вінниця, 2011), „Духовно-моральний аспект в технологізації навчально-виховного процесу” (Вінниця, 2011), „Медиа- и информационная грамотность в информационном обществе” (Москва, 2013), „Інформаційні технології в освіті, науці і виробництві” (Луцьк, Світязь, 2013), „Медіаосвітні технології у навчальному процесі” (Київ, 2013), „Карпати-Аппалачі: формування особистості в контексті сталого розвитку гірських регіонів” (Івано-Франківськ, 2013), „Современная наука: тенденции развития” (Будапешт, 2013), „Управління процесом кадрового забезпечення інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України” (Київ, 2013, 2014), „Образование для устойчивого развития: инновации, конкурентоспособность, эффективность” (Кишинів, 2013), „Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології” (Ялта, 2013), „Медиаобразование 2013” (Москва, 2013), „Кафедра у системі управління науково-педагогічною діяльністю вищого навчального закладу”

(Київ, 2014), „Педагогіка 21 сторіччя: викладання у світі постійного потоку інформації” (Будапешт, 2014), „Современные тенденции в педагогическом образовании и науке Украины и Израиля: путь к интеграции” (Аріель, Ізраїль; Одеса, Україна, 2014), „Управленческое обеспечение конкурентоспособности учебного заведения в новых социокультурных условиях” (Запоріжжя, 2014), „Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу” (Київ, 2014), „Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка” (Суми, 2014), Міжнародний форум педагогічної майстерності (Полтава, 2015), „Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін” (Суми, 2015);

всеукраїнських: „Проблеми формування духовних і професійних потреб особистості в умовах змін освітньо-культурного середовища” (Київ, 2009), „Пріоритетні напрямки виховної системи В. О. Сухомлинського та їх відображення в сучасній програмі національного виховання” (Сімферополь, 2009), „Безперервна освіта: реалії та перспективи розвитку” (Харків, 2010), „Оновлення концептуальних засад професійної та загальної освіти на етапі євроінтеграції” (Запоріжжя, 2010), „Університет – позашкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” (Київ, 2010), „Синергетичний вплив середовища на формування та розвиток особистості” (Вінниця, 2010), „Науково-методичне забезпечення розвитку інноваційних процесів у системі післядипломної освіти педагогічних кадрів сільських регіонів” (Запоріжжя, 2010), „Гуманна педагогіка у вищій школі” (Дніпропетровськ, 2010), „Університет – позашкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” (Київ, 2011), „Андрагогіка ХХІ століття: досвід, пошук, перспективи” (Запоріжжя, 2012), „Формування професійно успішної особистості як ключова домінанта розвитку сучасної університетської освіти” (Миколаїв, 2012), „Розвиток професійної компетентності менеджерів освіти: теоретико-методичні засади” (Запоріжжя, 2012), „Всеукраїнська школа новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників як форма підвищення фахової майстерності: проблеми, перспективи розвитку” (Київ, 2012), „Модернізація загальної та професійної освіти в умовах глобального світу” (Запоріжжя, 2013), „Формування особистості громадянина та патріота в системі освіти України” (Запоріжжя, 2014), „Модернізація регіональної системи підвищення кваліфікації та атестації педагогічних працівників як умова підвищення якості освіти” (Харків, 2014), „Сімейні цінності в контексті формування гармонійної особистості” (Запоріжжя, 2014), Морозівські педагогічні читання (Київ, 2014);

звітних Інституту вищої освіти НАПН України „Наука і вища освіта” (Київ, 2013, 2014);

методологічному семінарі „Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив” (Київ, 2013);

круглому столі „Новітні педагогічні технології у світлі духовних цінностей європейської цивілізації” (Вінниця, 2014);

міжвузівській „Формування і розвиток духовної особистості в умовах університетської освіти: історія, теорія та практика” (Миколаїв, 2010).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 71 публікації, серед яких: одна монографія, чотири науково-методичних посібники (один – з грифом МОН України); чотири навчально-методичних посібники та один навчальний посібник (усі – з грифом МОН України); чотири навчальні програми (дві – з грифом МОН України; одні науково-методичні рекомендації; 23 статті у наукових фахових виданнях України (з них 3 – включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз) та 6 – у наукових зарубіжних виданнях, 8 статей у збірниках матеріалів наукових конференцій (з них дві – у зарубіжних) та 3 статті, що додатково відображають результати дослідження, 16 тез доповідей.

Матеріали кандидатської дисертації „Підготовка учителів початкових класів до економічного виховання молодших школярів у системі післядипломної педагогічної освіти” за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, що захищена в червні 2008 р., у тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (978 найменувань, з них – 95 іноземною мовою), 38 додатків. Повний обсяг роботи становить 630 сторінок, з яких основного тексту – 379 сторінок. Робота ілюстрована 3 рисунками і 16 таблицями, з яких 3 повністю займають усю площу п'яти сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність, доцільність і ступінь розробленості проблеми дослідження; визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет і методи; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості щодо апробації та впровадження, особистого внеску, публікацій.

У **першому розділі** – *„Розвиток соціальної компетентності вчителя як проблема професійної педагогіки”* – окреслено етапи наукової думки щодо походження й розвитку компетентнісного підходу в освіті. Відзначено, що за часів СРСР ці проблеми перебували в колі уваги зарубіжних (Р. Боятціс, В. Ландшеєр, Д. МакКлелланд, Дж. Равен, Л. Спенсер, С. Спенсер, В. Паульсен, Н. Хомський та ін.), радянських науковців (В. Давидов, Е. Ільєнков, В. Краєвський, І. Лернер, М. Скаткін, Є. Смірнова, Н. Тализіна, Г. Щедровицький та ін.), досліджувалися паралельно, однак не узгоджувалися з огляду на ідеологію країни.

Компетентнісний підхід у системі освіти, підготовка конкурентоспроможного випускника вищої школи є предметом наукових інтересів українських учених В. Андрущенко, В. Баранівського, І. Беха, Н. Бібік, І. Драча, С. Калашнікової, В. Кременя, В. Лугового, В. Майбороди, В. Манька, О. Овчарук, Г. Онкович, О. Пометун, О. Савченко, О. Слюсаренко, Т. Смагіної, М. Степка, Ж. Таланової, В. Ягупова, О. Ярошенко та ін.

Подано результати аналізу основних дефініцій, розкрито сутність, структуру та складові базових понять „компетенція”, „компетентність”, „ключові компетентності”, „компетентнісний підхід”, „компетентнісна освіта”, висвітлено особливості їх комплексного використання з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами. Наголошено на відсутності узгодженості термінологічного апарату компетентнісного підходу, а також на його системності, міждисциплінарності, значенні як концептуальної основи сучасної педагогічної освіти, засобу, чинника модернізації її змісту, механізму приведення у відповідність до вимог сучасності.

Здійснено теоретичний аналіз стану розроблення проблеми розвитку соціальної компетентності вчителя, зокрема й початкової школи, у філософській, науково-методичній, психолого-педагогічній та акмеологічній літературі. Встановлено, що вона перебувала в колі уваги дослідників, починаючи з глибокої давнини (Платон, Аристотель, В. Бехтерєв, Ф. А. В. Дістерверг, Дж. Дьюї, В. Дюшен, О. Залужний, Ж. Ж. Руссо, Ж. А. Кондорсе, М. Монтесорі, П. Наторп, В. Лай, Г. Літц, А. Макаренко, К. Ушинський, В. Сухомлинський та ін.), віддзеркалювала існуючий соціальний устрій; її пов'язували із серйозною професійною освітою впродовж життя, опануванням учителем соціальних ролей, умінням вибудовувати міжособистісні стосунки, гнучко реагувати на соціальні зміни й відповідно самому змінюватися, розвитком навичок застосування ресурсів соціального середовища, набуттям компетентності в громадянських, правових, економічних відносинах, наданням свободи усвідомленого вибору, який забезпечує адекватну відповідальність перед собою і суспільством тощо.

З'ясовано, що поняття „соціальна компетентність” використовують у вузькому та широкому значенні, а ключовими підходами у його формулюванні є когнітивний – через сукупність соціальних знань (Г. Айзенк, О. Бодальов, С. Костомські, О. Джон, Н. Кентор, В. Куніцина та ін.), діялісно-поведінковий – як адекватність і придатність до дії на основі навичок соціальної взаємодії й поведінкових сценаріїв (Д. Воронцов, Р. Зобов, В. Келасьєв, Є. Муніц, Г. Парфьонов та ін.), особистісний – визнається значущість мотиваційної складової й особистісних якостей для ефективних дій у стандартних і нестандартних ситуаціях (Д. Воронцов, І. Зарубінська, М. Лук'янова), адаптивний – як здатність до адаптації, співпраці й контролю за ситуацією (А. Мудрик, П. Бойчук, Н. Борбич, В. Куніцина та ін.), соціокомунікативний – як ефективна взаємодія з оточенням у повсякденному житті (М. Докторович, С. Остапенко та ін.) тощо; базовими категоріями багатоаспектного поняття є здатності, здібності, сукупності якостей особистості, соціальних знань і вмінь, компетентностей, соціальні ролі, взаємодія із соціальним середовищем, саморозвиток, самореалізація тощо, що зумовлено проявом соціальної компетентності в усіх сферах життєдіяльності.

Визначено, що кількість досліджень сутності поняття „соціальна компетентність учителя” є досить обмеженою (Дж. Дж.-М. Джексон, Д. С. Джон, З. Количева, С. Стюарт-Браун), а питання розвитку соціальної

компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти – недостатньо розкритим. На підставі узагальнених результатів аналізу поглядів щодо тлумачення соціальної компетентності понад ста науковців, окреслення основних змістових ліній, зіставлення з вимогами соціуму й соціально-навчальними потребами вчителів у розділі визначено поняття „*соціальна компетентність учителя початкової школи*” як цілісне соціально-педагогічне явище, що забезпечує системний характер соціальної відповідальності, професійного розвитку й саморозвитку особистості вчителя, його творчого потенціалу, високий рівень якості педагогічної праці та соціальної зрілості відповідно до нових вимог і потреб соціуму, що ґрунтуються на поєднанні суспільно значущих якостей і позицій, соціального й емоційного інтелекту, суспільних цінностей, уміння налагоджувати соціально-професійні зв'язки, соціальну взаємодію в реальній дійсності, здатності впливати на процес життєдіяльності на певному рівні своєї компетентності.

На основі праць В. Баранівського, С. Бахтенової, Т. Беляєвої, С. Головіна, І. Зимньої, С. Хазової, думки експертів OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) та інших щодо тлумачення соціальної компетентності як узагальнювального поняття для набору компетентностей, проектування на соціальну компетентність розуміння поняття „компетентність” В. Луговим як інтегральної характеристики особи, яка розкладається на диференціальні компетентності, сформульовано, що така компетентність передбачає знання історії розвитку й функціонування суспільства, виявляється в діяльності особистості в різних контекстах, зокрема соціально-економічному, громадському, політичному, правовому оточенні на основі поєднання взаємовідповідних пізнавальних ставлень і практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань, умінь – усього того, що мобілізує для активної дії. Соціальна компетентність є „парасольковою конструкцією” (П. Р. Велхофер), у якій соціальна завжди виступає як стійка орієнтація особистості на взаємодію, кооперацію зусиль, гармонійне, справедливе узгодження інтересів, що пронизує всі сфери її життєдіяльності, є індивідуалізацією, індивідуальною формою привласнення особистістю суспільних відносин, які є різноманітними (В. Баранівський).

Наголошено, що комплексність соціальної компетентності (правова, громадянська, здоров'язберігаюча та ін.), яка має прояв у різних напрямках соціально-професійної діяльності вчителя початкової школи, створює можливість для її цілісного комплексного розвитку або її окремих видів у післядипломному процесі.

Для глибшого розуміння соціальної компетентності вчителя початкової школи на підставі аналізу 33 дефініцій визначено її *структуру*, представлену *мотиваційно-ціннісним, когнітивним, діяльнісним, операційним, особистісно-професійним, рефлексивним компонентами*, а також *функції (інформаційно-прикладна, адаптаційна, соціалізуюча, ціннісно-орієнтаційна, прогностична, поведінково-діяльнісна, статусно-рольова, рефлексивна)*, які відображають особливості соціально-культурних процесів, характеризують ефективність роботи навчальних закладів та їхній соціально-перетворювальний вплив.

У висновках до першого розділу на підставі аналізу наукових матеріалів встановлено багатогранність і недостатній рівень вивченості проблеми, окреслено завдання щодо необхідності дослідження стану розвиненості соціальної компетентності вчителя початкової школи, діагностико-педагогічного інструментарію, оцінювання показників її розвитку.

У **другому розділі** – „*Діагностико-педагогічні основи моніторингу стану розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи*” – визначено напрями, загальну методiku та організацію дослідження, розглянуто й охарактеризовано провідні ідеї та погляди на сутність, тенденції використання методик вимірювання й оцінювання діяльності викладачів, учителів; науково обґрунтовано технологію визначення критеріїв, показників та рівнів розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи в теорії та практиці педагогічного дослідження; подано розгорнуту характеристику критеріально-рівневого інструментарію оцінювання показників розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти.

Методика наукового пошуку розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти (СППО) передбачала три етапи: аналітико-констатувально-пошуковий, дослідно-експериментальний та завершально-узагальнювальний. Для розв’язання визначених завдань дослідження з урахуванням принципів розвитку та історизму, термінологічного, системно-структурного на кожному із цих етапів за логікою наукового пошуку обрано комплекс методів та визначено час їх застосування відповідно до складності розв’язання конкретних завдань (їх кількість на кожному з етапів наукового пошуку різниться залежно від складності розв’язання конкретних завдань науково-дослідної роботи).

Дослідження проведено упродовж 2009–2015 рр. й охоплювало три етапи науково-педагогічного пошуку.

На першому *аналітико-констатувально-пошуковому етапі дослідження* (2009 р.) зібрано та вивчено літературні джерела щодо передового педагогічного досвіду, проаналізовано власний педагогічний досвід роботи в системі післядипломної педагогічної освіти, сформульовано науковий апарат дослідження (мета, завдання, об’єкт, предмет тощо); також розглянуто праці з проблеми розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи в системі післядипломної педагогічної освіти через аналіз та синтез бібліографічних джерел і встановлення зв’язків між теорією та практикою. Визначено внутрішні й зовнішні суперечності, що містить окреслена наукова проблема; розроблено гіпотезу дослідження й обґрунтовано концептуальні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи в системі післядипломної педагогічної освіти.

На цьому етапі наукового пошуку за допомогою таких методів теоретичного дослідження, як аналіз, синтез, класифікація, абстрагування, порівняння, узагальнення, індукція та дедукція, вивчено, узагальнено педагогічні, психологічні, соціологічні, історичні праці вітчизняних і

зарубіжних науковців, нормативні документи, закони, концепції, періодичні педагогічні видання, довідкову літературу з педагогіки, психології та соціальної педагогіки, окремі педагогічні методики, які відображають наукову проблематику, осмислено глибину наукової проблеми, визначено її невирішені аспекти; сформульовано тему, мету дослідження, суперечності процесу розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи, пріоритети післядипломної педагогічної освіти, окреслено напрями, які потребують уваги науковців, і шляхи розв'язання проблеми.

Методика дослідження ґрунтується на наукових підходах, запропонованих С. Гончаренком (діапазон наукових пошуків і проблеми якості у дисертаційній роботі з педагогіки), В. Майбородою (методика підготовки дисертації). Значний обсяг проаналізованих наукових та інформаційних джерел став особливістю першого етапу. Отримані результати використано для встановлення змісту, напрямів розвитку соціальної компетентності вчителів початкової школи у післядипломному процесі.

На основі методів аналізу, синтезу, порівняльного аналізу, індукції, дедукції систематизації тощо визначено концептуальні підходи дослідження, які базуються на ідеях гуманізації суспільства й освіти, принципах цілісності, інноваційності, розвитку та історизму, термінологічності, системно-структурності, методах моделювання.

Аксіоматичний метод використано для побудови нових наукових положень; гіпотетичний метод – для висування *гіпотези дослідження*, яка полягає в тому, що розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти може стати повноцінним різноаспектним процесом, невід'ємною складовою ефективною професійної підготовки за умов готовності викладачів до здійснення процесу розвитку соціальної компетентності вчителів початкової школи; залучення їх до практико-орієнтованої діяльності з розв'язання життєвих соціальних проблем і реалізації суспільно значущих проектів; педагогічного супроводу розвитку соціальної компетентності вчителів початкової школи у процесі післядипломної освіти на діагностичній основі.

Підсиленням таких умов може стати: науково обґрунтована концепція та структурно-функціональна модель комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у післядипломному процесі; цілісна система теоретико-методичного забезпечення такого розвитку на всіх рівнях його здійснення (теоретичному, методологічному й практичному); забезпечення пріоритетності мети розвитку соціальної компетентності вчителя за рахунок наповнення навчальної інформації й практичних завдань соціальним змістом; спрямування післядипломної освіти на розвиток соціального інтелекту, якостей, досвіду, особистісного зростання, відновлення соціального здоров'я, включення в соціально-творчу діяльність; цілеспрямований розвиток потреб у соціальному збагаченні освітнього процесу, суб'єкт-суб'єктних відносинах.

На другому *дослідно-експериментальному етапі* (2010–2014 рр.) визначено методику дослідження, проведено педагогічне спостереження,

педагогічний експеримент, який складався з констатувального, формувального й контрольного етапів, розроблено структурно-функціональну модель *комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи в системі післядипломної педагогічної освіти*, побудовану на використанні низки педагогічних заходів, концептуальних і методологічних підходів, дидактичних принципів, методів, організаційних форм, видів і типів контролю якості значеного процесу та на реалізації відповідних організаційно-педагогічних умов, а також *науково-методичне забезпечення цього процесу*.

На цьому етапі здійснено добір методів дослідження, розроблено критеріально-рівневий інструментарій оцінювання його результатів, розгорнуто робочі програми та експериментальну методика дослідження, у контексті якої було передбачено наукове обґрунтування системи педагогічних заходів, концептуальних і методологічних підходів, принципів, дидактичних методів, організаційних форм, видів контролю якості процесу розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти й відповідних організаційно-педагогічних умов. Використано такі емпіричні методи дослідження, як: педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, анкетування, тестування, експертна оцінка (експертне опитування), а також методи самоаналізу й самооцінки.

Дослідну перевірку ефективності впровадження елементів науково-технологічної системи комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у післядипломній педагогічній освіті здійснено на базі шести обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти: Запорізького, Хмельницького, Івано-Франківського, Волинського, Дніпропетровського, Полтавського імені М. В. Остроградського; роботу експериментальної групи забезпечували навчальні установи: Комунальні заклади „Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти” Запорізької обласної ради, „Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти”, Одеська загальноосвітня школа № 18 I–III ступенів, Одеська спеціалізована школа № 40 I–III ступенів Одеської міської ради Одеської області.

На третьому *завершально-узагальнювальному етапі* (2015 р.) описано організацію та методика дослідження; опрацьовано результати математичними й статистичними методами; проаналізовано ефективність системи заходів, спрямованих на розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти (розв’язання наукової проблеми, зняття внутрішніх і зовнішніх суперечностей), викладено матеріали та результати науково-дослідної роботи; сформульовано висновки й наукові пропозиції щодо теми дослідження; оформлено додатки, список використаних джерел та наочний матеріал (таблиці й рисунки).

Цей етап наукового пошуку окреслює вирішення таких організаційно-педагогічних завдань, як виклад організації й методики дослідження (ходу експерименту); математичне та статистичне оброблення результатів дослідження

(опрацювання фактичного матеріалу дослідження й оцінювання його результатів, доповнення якісних результатів науково-дослідної роботи кількісними); аналіз (синтез, порівняння, узагальнення, індукція, дедукція) ефективності запропонованої системи заходів, спрямованих на розвиток соціальної компетентності вчителів початкової школи у післядипломній освіті (розв'язання наукової проблеми, зняття внутрішніх і зовнішніх суперечностей), виклад матеріалів науково-дослідної роботи, її результатів; підбиття підсумків.

Кожен етап передбачав вирішення теоретико-методологічних, дослідно-експериментальних завдань з використанням наукових методів, які характеризували складові соціальної компетентності та стали вимірювальним інструментом для оцінювання її рівня.

Наголошено, що, попри активні зміни у структурі, змісті системи освіти України, її перехід до оцінювання результатів навчання за компетенціями, лише останніми роками вчені спрямували свій науковий пошук на розроблення системи критеріїв та інструментарію діагностики компетентності педагогів (С. Андрєєв, Б. Корольов, М. Левшин, В. Луговий, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, Н. Тітаренко, О. Ярошенко та ін.). Використання методів діагностики розвитку соціальної компетентності вчителів початкової школи у післядипломній освіті полягає у відсутності єдиної діагностичної системи її оцінювання. У науково-педагогічній літературі представлено методики діагностики, що добирають і застосовують на практиці залежно від потрактовування самого змісту соціальної компетентності та її складників, що не враховує ні особливості соціально-педагогічної й соціально-психологічної діяльності вчителя початкової школи, ні специфіки підвищення його кваліфікації в післядипломній освіті. Відтак, моніторинг розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти здійснено на підставі наукових праць, які досліджують розвиток компетентностей педагогів вищої школи, соціальної компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів, майбутніх учителів різних дисциплін під час їх фахової підготовки у ВНЗ, а також щодо розвитку їхньої професійної компетентності, де соціальну розглянуто як один з її складників, зокрема й у післядипломній освіті.

Оскільки соціальна компетентність учителя початкової школи є складним системним явищем, для проведення моніторингу стану її розвитку на різних етапах педагогічного дослідження (констатувальний, контрольний) здійснено добір педагогічних і психологічних методів діагностики компонентів соціальної компетентності вчителя початкової школи, що слугували підставою для висвітлення змісту відповідних показників, критеріїв і рівнів розвитку, серед яких загальнотеоретичні, соціологічні, соціально-педагогічні, математичні, статистичні та конкретно-наукові методи.

Звернено увагу на те, що добір діагностичного інструментарію оцінювання стану розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти здійснено з опертям на сформульоване поняття „*соціальна компетентність учителя початкової*

школи” та його змістові характеристики, які відбито крізь шестимірну структуру соціальної компетентності вчителя початкової школи, компоненти якої є взаємно детермінованими.

З огляду на те, що ці змістові показники становлять єдину систему характеристик, *розвиток соціальної компетентності* вчителя початкової школи визначено як процес якісного змінювання цілісного багатомірного особистісного утворення, що складається з мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного, операційного, особистісно-професійного та рефлексивного компонентів, в основу якого покладено високу розвиненість мотивів соціальної поведінки, ціннісних, соціально-професійних орієнтацій, соціально-педагогічних, соціально-психологічних знань, умінь, навичок, практичного соціального досвіду, особистісних професійних якостей, перетворення їх зовнішніх і внутрішніх зв'язків, що забезпечує виконання вчителем початкової школи професійних функцій у стандартних та нестандартних умовах педагогічної діяльності.

Через недостатнє висвітлення в науковій літературі питання про критерії, показники, рівні та їх застосування у розв'язанні конкретних наукових проблем, розроблення відповідного інструментарію відбувалося з опертям на теоретичні основи й методологічні підходи різних напрямів загальної педагогіки, теорії і методики професійної освіти. Кількість критеріїв та їх вибір залежали від таких чинників: змістова наповненість дефініції „соціальна компетентність вчителя початкової школи”, спрямованість на визначення основних складників предмета дослідження, достатня кількість результатів для здійснення оцінювання, єдність вимог до їх використання, об'єктивність отримання оцінок.

Зазначено, що результати аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників у галузі педагогіки, психології, соціології та професійної освіти (Ю. Бабанський, В. Бондар, В. Вергасов, Л. Волинська, М. Р. Голдфрид, С. Гончаренко, Дж. Дж.-М. Джексон, В. Т. Доран, Л. Едмундс, Л. Заніна, С. Максименко, Н. Меншикова, Ю. Пелех, Дж. Равен, О. Скрипченко, С. Стюарт-Браун, Х. Дж. Хан, С. Хуанг, І. Шапошнікова, В. Ягупов, О. Ярошенко та ін.) дали змогу зрозуміти сутність системи оцінювання результатів експериментально-дослідної роботи, логіку її побудови, визначити загальнонаукові підходи до її створення, конкретизувати критеріально-показниково-рівневий інструментарій оцінювання результатів дослідження щодо його предмета, *компонентів соціальної компетентності вчителя початкової школи*, обґрунтувати технологію визначення критеріїв, показників, рівнів розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи.

Наголошено, що інтегрування виокремлених компонентів соціальної компетентності вчителя початкової школи (*мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, операційний, особистісно-професійний, рефлексивний*) у єдину багатомірну систему дало змогу: 1) у процесі проведення дослідження виявити найбільш проблемні сторони розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи; 2) розробити критеріально-рівневий інструментарій оцінювання показників такого розвитку; 3) зробити процес розвитку соціальної компетентності вчителя початкової

школи найбільш цілеспрямованим і акцентованим, а соціально-педагогічну роботу викладача післядипломної педагогічної освіти зосередити на вирішенні конкретних соціально-педагогічних завдань на різних його етапах.

Визначено й схарактеризовано *показники*, котрі становлять основу діагностики та оцінювання стану розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи: мотиви його соціальної поведінки (прагнення, бажання, прояви); здатність до соціального розвитку (особистісні цілі й прагнення) (мотиваційно-ціннісний компонент); соціально-педагогічні та соціально-психологічні знання (когнітивний компонент); утруднення при організації навчального процесу на соціально орієнтованій основі; вміння, навички та практичний досвід у системі роботи „дитина – вчитель”, „дитина – дитина” і „сім'я – дитина” (діяльнісний компонент); здатність до вирішення соціальних проблем і завдань у дитячому та педагогічному колективах загальноосвітніх навчальних закладів (операційний компонент); емпатійність; професійна спрямованість учителя початкової школи (комунікативність, організованість, спрямованість на навчальні предмети) (особистісно-професійний компонент); здатність до самоаналізу й самооцінювання готовності підвищувати рівень соціальної компетентності через самоусвідомлення власної соціально-професійної діяльності, здатність до аналізу та оцінювання своїх мотивів, знань, умінь, навичок й особистісних здібностей (рефлексивний компонент).

У висновках до другого розділу акцентовано на визначенні критеріально-рівневого інструментарію оцінювання результатів розвитку соціальної компетентності вчителів початкової школи щодо кожного з компонентів (розширена й узагальнена форми), встановлено взаємозв'язки між змістовим наповненням та критеріями, показниками й рівнями; упорядковано ці специфічні характеристики оцінного апарату.

У **третьому розділі** – *„Теоретичні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти”* – визначено соціокультурні детермінанти розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи, концептуальні засади та наукову модель комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти.

На основі аналізу наукових праць (О. Балакирева, В.Ф. Баранівський, В. В. Баранівський, Р. Безус, Ж. Гурвич, С. Дорошенко, Н. Жигайло, Л. Калініна, Л. Дж. Катс, В. Кремень, С. Кучін, Д.Е. Макклеллан, С. Максименко, К. А. Мітчелл, А. Мудрик, І. Рябуха та ін.) уточнено перелік соціокультурних детермінант, а саме: світові глобалізаційні зміни; суб'єктність; морфологічна та екологічна поверхня; колективні ментальності – станів, думок, колективних почуттів; апарат організованих об'єднань; символи, ідеї, колективні цінності, твори цивілізації; приклади для наслідування, правила, знаки, ознаки й способи дії, що з певною регулярністю виявляються в соціумі; соціальні ролі та колективні дії; соціально-економічна нерівність, соціально-демографічні ознаки (вік, освіта, стать, сімейний статус, етнічна належність); психофізичні (здоров'я, зовнішність, ментальність), соціокультурні (система цінностей,

мораль, релігія, освіта, зокрема медіа-, економічна, правова, громадянська активність тощо) ознаки; політично-правова, економічна системи, соціальні мережі, види діяльності, а також соціальний час (*Longue Durée* за Броделем, 1958), види діяльності вчителя, які зумовлені розвитком середовища (медіа-, піар-, економічна, правова діяльність, діяльність із залучення ресурсів середовища, психологічної підтримки під час воєнних конфліктів тощо).

З огляду на те, що ціннісні орієнтири соціальної компетентності особистості весь час змінюються під впливом різноманітних соціокультурних детермінант в історичному перебігу, а соціокультурність зумовлюється соціальними й культурними причинами, виступає детермінантою соціального розвитку, встановлено, що сутність і перелік цих детермінант не є однозначними, вони залежать від досліджуваного феномена й галузі наукових досліджень, а їх обґрунтування вимагає опертя на розуміння поняття „особистість” (Б. Ананьєв, Г. Костюк, А. Петровський, Т. Сущенко та ін.).

Конкретизовано їхній зміст у контексті розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи загалом. З урахуванням особливостей, чинників пріоритетності в забезпеченні суспільства соціально орієнтованими кваліфікованими кадрами соціокультурні детермінанти розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти набули подальшого розвитку.

Зазначено, що результати аналізу звітів щодо чисельності й складу вчителів початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів України (2012 р.) та семи областей (2012/2014 рр.) свідчать про зростання кількості педагогів зі стажем понад 20 років та пенсіонерів (до 76%), більшість яких перебуває на стадіях професійного розвитку „збереження”, „зниження”, „професійного вигорання”. Цей факт актуалізує неперервність підготовки, перепідготовки вчителя початкової школи упродовж життя, постійного оновлення його знань, набуття додаткових компетентностей, подолання стереотипів, підвищення відповідальності за результати власної та учнівської праці, предметні й соціальні успіхи учнів, а також зумовлює потребу в науковому переосмисленні концептуальних засад соціально-професійного розвитку фахівця, його соціальної компетентності у системі післядипломної педагогічної освіти.

Акцентовано увагу на тому, що концепція дослідження передбачає створення системи комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у післядипломній педагогічній освіті, її змістове наповнення соціальною компонентою, постійний науково-методичний і соціальний супровід учителів у курсовий і міжкурсний періоди, що уможливить здійснення соціально спрямованої професійної діяльності щодо формування СК молодших школярів в освітньому процесі ЗНЗ.

Концепція стала основою науково-методичного забезпечення, розроблення й реалізації спільної діяльності викладачів системи післядипломної педагогічної освіти та слухачів, створення науково-технологічної системи, програм, методики дослідно-експериментальної роботи з розвитку соціальної компетентності вчителів (і відповідно учнів), координації й інтеграції діяльності всіх структурних

підрозділів „класний колектив – загальноосвітня школа – післядипломна освіта”. Концепція містить вихідні засади, загальнонаукові та конкретно-наукові підвалини, провідну ідею, що зумовлюють модель, мету, зміст, принципи, методи, форми, результат розвитку соціальної компетентності вчителів початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти.

З’ясовано, що професійний і соціальний розвиток особистості вчителя початкової школи, пріоритети й особливості післядипломної педагогічної освіти, необхідність перебудови та оновлення самої системи для підвищення її дієвості й конкурентоспроможності потребують перегляду її змісту, термінів, умов, системи переатестації тощо.

Конкретизовано поняття „*розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти*” як незворотний, складний, багатофакторний, багаторівневий, спрямований, закономірний системний процес якісних і кількісних соціально-психологічних, особистісних змін рівня соціальної компетентності, який відбувається під впливом внутрішніх і зовнішніх детермінант, рушійними силами якого є суперечності зовнішнього та внутрішнього світу особистості між рівнем її прагнень, соціальної активності щодо виконання певних соціальних ролей у певній соціальній групі й реальними можливостями особистості, суспільства щодо їх реалізації; процес, який супроводжується закріпленням і накопиченням попередніх станів, результатом чого є цілісне особистісне утворення, новий якісний стан, що виступає як якісна зміна, поліпшення й перетворення її структури. Розроблено концептуальні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти.

На підставі викладених концептуальних позицій запропоновано структурно-функціональну модель комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти, яка ґрунтується на процедурних, ситуативних знаннях, навчанні в діяльності, нелінійному викладі, високій варіативності соціально забарвлених навчальних ситуацій, внутрішніх освітніх стимулах, кооперативному та конкретному освітньому середовищі, інформаційно-технологічному середовищі, інноваційному навчанні як процесі, що сприяє створенню і становленню умов для соціального розвитку всіх учасників післядипломного педагогічного процесу, розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи, таких її складових компонентів, як мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, операційний, особистісно-професійний, рефлексивний, що позначиться на практичній соціально спрямованій освітній діяльності з формування соціальної компетентності молодшого школяра. Такий розвиток передбачає чотири етапи: мотиваційно-ціннісний, організаційно-технологічний, особистісно-професійного розвитку та рефлексивно-творчий, для кожного з яких визначено мету, завдання, форми, методи, результати.

На *мотиваційно-ціннісному* етапі продіагностовано рівень розвитку соціальної компетентності вчителів (покомпонентно) та розвиток особистісних

мотивів щодо оволодіння технологією формування соціальної компетентності молодших школярів. На *організаційно-технологічному* – відбувалось ознайомлення із сутністю компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, середовищного та інших підходів, поглядів на сутність поняття „соціальна компетентність”, її структуру, функції за рахунок уведення інноваційних форм та методів навчання вчителів у курсовий період; стимулювання педагогічної діяльності з розвитку соціальної компетентності в процесі міжкурсової підготовки, самоосвіти. *Особистісно-професійний* етап передбачав розкриття внутрішньої самовизначеності вчителів, самопізнання, налаштування на самоспонування для подальшого соціально-професійного розвитку через застосування методів соціально-виховних ситуацій, арт-педагогічних технологій, арт- і казкотерапії, методів творчого розвитку, тренінгів особистісного зростання, відновлення соціального здоров'я, методів асоціацій та тенденцій, поглядів збоку, зміни системи цінностей, ситуативних завдань, аутотренінгів, релаксації, навчально-педагогічних ігор тощо. *Рефлексивно-творчий етап* включав відстеження, рефлексію, корегування, презентацію вчителями результатів діяльності з розвитку власної соціальної компетентності та формування її у молодших школярів.

Установлено, що повне виключення пасивної репродуктивної позиції слухача й концентрування уваги на інтерактивних, інноваційних методах навчання, застосуванні різних форм роботи; використання системи тестування розвиненості соціальної компетентності як інструмента корегування процесу розвитку, індивідуалізації та диференціації моделі в курсовий і міжкурсовий періоди; розширення організаційних форм залученням ресурсів середовища щодо процесу розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи в системі післядипломної педагогічної освіти на рівні формальної, неформальної та інформальної освіти водночас з науково-методичним, психологічним покроковим супроводом учителів упродовж п'яти років сприяє розумінню важливості соціальної спрямованості, зв'язку із життям програмового матеріалу початкової школи, пробудженню їхньої мотивації до розвитку й саморозвитку та формування соціальної компетентності молодшого школяра.

У висновках до третього розділу наголошено на зміні ціннісних орієнтирів соціальної компетентності особистості під впливом різноманітних соціокультурних детермінант в історичному перебігу, в переліку яких – педагогічна освіта, її суттєва роль у становленні інноваційної моделі розвитку суспільства, забезпеченні його соціально орієнтованими кваліфікованими кадрами. Визначено лінії в розвитку соціальної компетентності особистості вчителя початкової школи як динамічного процесу, який вимагає наявності чи створення організаційно-педагогічних умов.

У **четвертому розділі** – *„Науково-методичне забезпечення комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної освіти”* – розроблено експериментальну програму комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя

початкової школи, яка передбачала покрокове, поетапне здійснення: розробляння теоретичних та методичних основ експериментальної роботи (концепції, дослідної моделі комплексного пролонгованого процесу розвитку соціальної компетентності вчителів початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти та науково-методичного забезпечення такого процесу в курсовий та міжкурсний періоди, діагностичної методики дослідження); організації і здійснення експериментальної перевірки науково-методичного забезпечення, структурно-функціональної моделі, навчально-методичного забезпечення, технології комплексного пролонгованого процесу розвитку соціальної компетентності вчителів початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти та діагностики, аналізу результатів експериментальної роботи, узагальнення даних, формулювання висновків щодо ефективності запропонованих розробок.

Визначено групи організаційно-педагогічних умов, перша з яких забезпечує розвиток соціальної компетентності учасників післядипломної педагогічної освіти як процесу (високий рівень педагогічної майстерності викладачів щодо здійснення навчання й розвитку соціальної компетентності слухачів, готовність останніх до постійного розвитку та саморозвитку в навчальній діяльності курсового й міжкурсного періодів та медіаінформаційне забезпечення післядипломного педагогічного процесу).

Другою групою умов є вдосконалення навчального процесу в інституті післядипломної педагогічної освіти, яка поєднує матеріально-технічне та програмно-методичне забезпечення розвитку соціальної компетентності вчителів у курсовий і міжкурсний періоди; надання можливості викладачам постійного оновлення знань та розширення компетентностей як на базі власного інституту, так і в інших закладах; неперервність процесу соціального розвитку; створення інноваційного середовища з урахуванням особливостей регіону; програмно-цільове забезпечення позитивної мотивації учасників післядипломного педагогічного процесу.

Третя група умов забезпечує встановлення особистісної взаємодії суб'єктів освітнього процесу через урахування потреб і пробудження мотивації вчителів у розвитку власної соціальної компетентності та молодших школярів; оволодіння слухачами технологіями освоєння соціальної інформації за видами навчання, знаннями та навичками соціального, професійного самовдосконалення в курсовому та міжкурсному періодах; розвиток здатності до соціально спрямованої інноваційної діяльності, набуття соціального досвіду педагогічної діяльності в інноваційному середовищі; опанування способів соціального збагачення предметних знань, технології формування соціальної компетентності молодшого школяра; застосування методів, засобів, технологій соціального розвитку (відповідно до стилю навчання, індивідуальних потреб); створення психологічних комфортних умов роботи на основі духовної взаємодії, соціального партнерства, співтворчості, комфортного сприятливого рефлексивного середовища для забезпечення саморозвитку слухачів.

У розділі встановлено особливості оновлення післядипломного процесу щодо розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи, визначено основні форми її розвитку.

Окреслення мети, змісту науково-технологічної системи комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти дало можливість розробити та здійснити поетапні дії, структурно-функціональну модель, науково-методичне забезпечення комплексного пролонгованого процесу розвитку соціальної компетентності вчителя (рис. 1), останнє з яких об'єднувало шість складників стосовно курсового та міжкурсового періодів.

Перші три складники стосувалися науково-методичного забезпечення курсового періоду. Розроблено навчально-методичне забезпечення комплексного пролонгованого процесу розвитку соціальної компетентності на основі наукової концепції, здійснено попередню підготовку викладачів інститутів системи післядипломної педагогічної освіти, реалізовано вищезазначену концепцію на етапі курсової підготовки.

Складники міжкурсового періоду (4–6) передбачали науково-педагогічний супровід учителів у розвитку їхньої соціальної компетентності, закріплення теоретичних знань у практичній діяльності через навчання на проблемних курсах, спецкурсах, участь у семінарах, тренінгах, коучингу, творчих групах, консультування в районному консультпункті (очно, очно-заочно й он-лайн), самоосвіту через оволодіння відомостями з інформаційного банку інституту чи кафедри та самостійну роботу вчителів.

Науково-технологічна система розвитку соціальної компетентності відображає педагогічний процес у системі післядипломної педагогічної освіти, об'єднуючи зміст, форми, методи, засоби, а також інші технології (перелік визначено), які використовують у різних галузях і які мають чітко визначену мету. Цей перелік може бути розширений, проте головне – відповідність технології соціальній, навчальній ситуації й майстерність учителя в її запровадженні.

Суттєвим підсиленням будь-якої технології є наявність її навчально-методичного забезпечення, яке представлено проліцензованими програмами курсів, спецкурсів, тренінгів і науково-методичними комплексами, навчально-методичними матеріалами проблемних семінарів, творчих груп, навчально- та науково-методичними посібниками, конспектами й презентаціями лекцій та практичних занять, діагностичним інструментарієм.

У висновках до четвертого розділу відзначено, що розроблене науково-методичне забезпечення комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти є дієвим завдяки створеним організаційно-педагогічним умовам, які об'єднані у три групи, та її покроковому упровадженню упродовж п'яти років (у курсовий та міжкурсовий періоди) у формальній, неформальній та інформальній освіті.

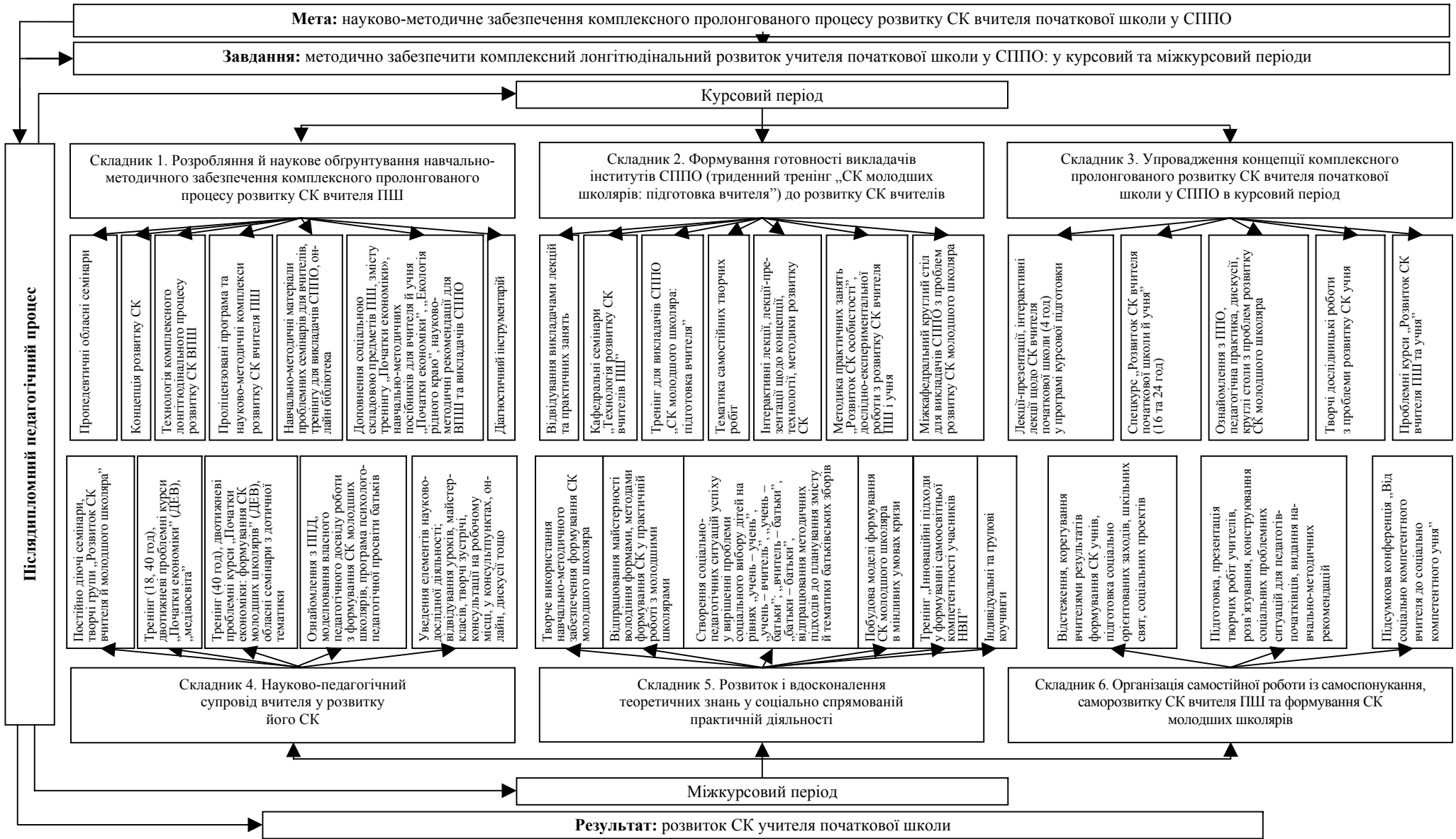

Рис. 1. Науково-методичне забезпечення комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності (СК) учителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти (СППО)

У п'ятому розділі – „*Результати дослідно-експериментальної роботи з розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної освіти*” – подано результати стану розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи на констатувальному етапі педагогічного експерименту та оцінку ефективності результатів дослідно-експериментальної роботи на контрольному його етапі у системі післядипломної педагогічної освіти.

У констатувальному етапі педагогічного експерименту брали участь 649 учителів початкової школи, 584 з яких увійшли до контрольної групи (КГ), 65 – до експериментальної (ЕГ).

У межах розділу проаналізовано й систематизовано матеріали констатувального педагогічного експерименту, за якими визначено реальний стан (вихідні результати) розвитку соціальної компетентності вчителів початкової школи в контрольній та експериментальній групах, зокрема здійснено збір вихідних результатів дослідження за допомогою тестування, анкетування, експертної оцінки, самоаналізу й самооцінки та визначено середню арифметичну величину, її похибку та квадратичне відхилення. На підставі цього розраховано t-критерій Стюдента за загальноприйнятою формулою для незалежних вибірок – контрольна й експериментальна групи. Це дало змогу встановити взаємозалежність між середніми арифметичними величинами контрольної та експериментальної груп. У випадку, якщо отримане значення t-критерію не перевищувало граничного значення (за результатами таблиць), то гіпотеза про рівність вихідних результатів підтверджувалася. Якщо знайдене значення критерію перевищувало табличне, то нульова гіпотеза про рівність двох середніх арифметичних величин $\bar{X}_{КГ}$ і $\bar{X}_{ЕГ}$ відкидалася, і різниця вважалася статистично значущою на рівні значущості $\alpha = 0,05$. За шістьма компонентами соціальної компетентності (мотиваційно-ціннісним, когнітивним, діяльнісним, операційним, особистісно-професійним і рефлексивним) ці групи виявилися однорідними ($t\text{-розр.}(1,32) < t\text{-табл.}(1,96)$; $P > 0,05$), що дало підстави продовжувати проведення педагогічного експерименту. Результати, отримані на цьому етапі, стали основою для визначення змісту формульованого етапу педагогічного експерименту. Вони дають змогу стверджувати, що розвиток різних компонентів соціальної компетентності вчителя початкової школи відбувається нерівномірно. Найнижчі результати за рівнями отримано щодо когнітивного й особистісно-професійного компонентів, розвиток яких у системі післядипломної педагогічної освіти потребує особливої уваги (табл. 1).

На формульованому етапі педагогічного експерименту у практику післядипломної освіти вчителів початкової школи, які увійшли до експериментальної групи, запропоновано педагогічні заходи, спрямовані на підвищення ефективності розвитку їхньої соціальної компетентності в системі післядипломної педагогічної освіти (здійснено комплексний пролонгований розвиток соціальної компетентності вчителів початкової школи протягом п'яти років у формальній, неформальній та інформальній освіті).

Таблиця 1

Зведені рівневі результати розвиненості соціальної компетентності вчителів початкової школи щодо її шестикомпонентної структури на констатувальному етапі педагогічного експерименту (%)

Рівні	Високий		Достатній		Середній		Низький	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
МЦК	45,5	45,4	51,9	47,7	2,6	6,9	-	-
КК	-	3,1	8,6	6,2	46,2	44,6	45,2	46,1
ДК	51,1	56,4	44,1	38	4,8	5,6	-	-
ОК	22,3	24,6	61,3	61,6	13,3	12,1	3,1	1,7
ОПК	3,5	3,1	16,8	21	60,6	54,9	19,1	21
РК	31,8	29	57,2	65	11	3	-	3
Узагальнені результати	25,7	26,9	40	39,9	23,1	21,2	11,2	12

Примітка: 1. МЦК – мотиваційно-ціннісний компонент, КК – когнітивний компонент, ДК – діяльнісний компонент, ОК – операційний компонент, ОПК – особистісно-професійний компонент і РК – рефлексивний компонент соціальної компетентності вчителя початкової школи.

Під час проведення формувального етапу педагогічного експерименту в експериментальній групі відбувалося спостереження за розвитком соціальної компетентності вчителів початкової школи у післядипломному процесі у спеціально створених і контрольованих організаційно-педагогічних умовах, у ході якого встановлено залежність між розробленою й теоретично обґрунтованою системою педагогічних заходів щодо розвитку соціальної компетентності вчителів початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти і результатом педагогічного впливу.

На контрольному етапі педагогічного експерименту в контрольній (116 вчителів) та експериментальній (65 вчителів) групах (загалом 181 учитель) здійснено перевірку ефективності впливу відповідних педагогічних чинників на розвиток соціальної компетентності вчителів. З'ясовано, що на основі порівняння середніх арифметичних показників розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи контрольної та експериментальної груп (за розрахунками *t*-критерію Стьюдента) зроблено висновок щодо доцільності введення у практику системи педагогічних заходів з розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти. Відповідно до шкали оцінювання результатів визначено рівні (високий, достатній, середній, низький) розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи.

Наголошено, що соціальна компетентність учителя початкової школи є складним багатомірним, багатокомпонентним явищем.

Для реалізації мети та завдань констатувального й контрольного етапів педагогічного експерименту та перевірки гіпотези у дослідженні застосовано комплекс методів діагностики: методика В. Звереві та Н. Немові „Оцінка

здатності вчителя початкових класів до соціального розвитку” (ціннісна складова мотиваційно-ціннісного компонента); тест Л. Мігіної „Визначення рівня емпатійних тенденцій” (перший (емоційний) складник особистісно-професійного компонента) і методика Є. Рогова „Оцінка професійної спрямованості особистості вчителя” (другий (професійний) складник особистісно-професійного компонента соціальної компетентності) та авторські: анкета „Мотиви соціальної поведінки вчителя початкової школи” (мотиваційної складової мотиваційно-ціннісного компонента); тест „Соціально-психологічні та соціально-педагогічні знання вчителя початкової школи” (когнітивний компонент); анкета „Утруднення вчителя початкової школи при організації навчального процесу на соціально орієнтованій основі” (перший (організаційний) складник діяльнісного компонента), два опитувальники: „Соціальна компетентність учителя початкової школи в системі „дитина – вчитель”, „дитина – дитина” й „Соціальна компетентність вчителя початкової школи в системі „сім’я – дитина” (другий і третій (практичний) складники діяльнісного компонента), опитувальник „Здатність учителя початкової школи до вирішення соціальних проблем і завдань у дитячому й педагогічному колективах ЗНЗ” (на основі Методичних рекомендацій з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти, Галузевого стандарту вищої освіти, освітньо-кваліфікаційних характеристик) – перший складник операційного компонента; „Експертна оцінка здатності учителя початкової школи до вирішення соціальних проблем і завдань у дитячому й педагогічному колективах загальноосвітніх навчальних закладів” (операційний компонент); анкета „Самоаналіз готовності педагогів до підвищення рівня соціальної компетентності у загальноосвітньому навчальному закладі” (рефлексивний компонент).

Зведені рівневі результати розвиненості соціальної компетентності вчителів початкової школи щодо її шестикомпонентної структури на контрольному етапі педагогічного експерименту подано в табл. 2.

Таблиця 2

Зведені рівневі результати розвиненості соціальної компетентності вчителів початкової школи щодо її шестикомпонентної структури на контрольному етапі педагогічного експерименту (%)

Рівні	Високий		Достатній		Середній		Низький	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
МЦК	44,6	58,5	55,4	40,8	-	0,7	-	-
КК	9,4	84,5	8,5	12,4	49,4	3,1	32,7	-
ДК	58,6	80	41,1	20	0,3	-	-	-
ОК	24,1	73,8	68,6	26,2	7,3	-	-	-
ОПК	4,6	10,3	22	32,2	59,5	49,8	13,9	7,7
РК	39,7	80	58,9	20	3,4	-	-	-
Узагальнені результати	30,1	64,5	42,3	25,3	19,9	8,9	7,7	1,3

За всіма компонентами соціальної компетентності вчителя початкової школи середня арифметична величина $\bar{X}_{КГ}$ суттєво відрізняється від такої в $\bar{X}_{ЕГ}$ ($t\text{-розр.}(2,71) > t\text{-табл.}(1,96)$; $P > 0,05$), що вказує на істотні зрушення, які відбулися за час проведення формувального етапу педагогічного експерименту.

Найліпші результати одержано за операційним ($t\text{-розр.}=4,84$), когнітивним ($t\text{-розр.}=4,08$), рефлексивним ($t\text{-розр.}=4,07$) і діяльнісним ($t\text{-розр.}=3,23$) компонентами. Проте за всіма шістьма спостерігаються позитивні зміни (зокрема, особистісно-професійний – $t\text{-розр.}=2,51$; мотиваційний – $t\text{-розр.}=2,37$).

Порівняння початкових та кінцевих результатів дослідження за рівнями розвиненості соціальної компетентності вчителя початкової школи в КГ та ЕГ (узагальнені результати висвітлено в табл. 3) дає змогу відзначити їх позитивну динаміку в експериментальній групі (високого рівня – 26,9% на початку експерименту і 64,5% – в кінці; достатнього – 39,9% і 25,3% відповідно; середнього – 21,2% і 8,9% відповідно; низького – 12% і 1,3% відповідно) та лише тенденцію до її покращення в контрольній групі (високого рівня – 25,7% на початку експерименту і 30,2% – в кінці; достатнього – 40% і 42,4% відповідно; середнього – 23,1% і 19,9% відповідно; низького – 11,2% і 7,7% відповідно). А відтак, розроблена науково-технологічна система комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя у післядипломній педагогічній освіті є ефективною й може бути запропонована для розповсюдження.

Таблиця 3

Динаміка рівнів розвиненості соціальної компетентності вчителів початкової школи упродовж педагогічного експерименту (%)

Рівні	Констатувальний етап педагогічного експерименту		Контрольний етап педагогічного експерименту	
	КГв	ЕГв	КГк	ЕГк
Високий	25,7	26,9	30,1	64,5
Достатній	40	39,9	42,3	25,3
Середній	23,1	21,2	19,9	8,9
Низький	11,2	12	7,7	1,3

Примітка: 1. КГв, ЕГв – початкові результати в контрольній та експериментальній групах відповідно. 2. КГк, ЕГк – кінцеві результати в контрольній та експериментальній групах відповідно.

У висновках до п'ятого розділу зазначено, що розв'язання проблеми розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти за результатами педагогічного дослідження можливе завдяки розробленій науковій концепції, групам організаційно-педагогічних умов, різноманітним інноваційним, інтерактивним технологіям, науково-методичному забезпеченню комплексного пролонгованого розвитку у формальній, неформальній та інформальній освіті. Цілісність досліджуваного процесу забезпечує авторська науково-технологічна система. Результати формувального етапу педагогічного експерименту засвідчили значне

підвищення високого рівня й зменшення низького рівня розвиненості соціальної компетентності вчителів початкової школи.

У ході педагогічного експерименту загальну гіпотезу дослідження підтверджено, його завдання виконано, мету досягнуто.

ВИСНОВКИ

У дослідженні наведено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми професійної підготовки вчителів початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти України, що виявляється в обґрунтуванні та узагальненні теоретичних і методичних основ розвитку їхньої соціальної компетентності. Здобуті результати підтвердили правомірність висунутої гіпотези, а реалізована мета і завдання дослідження дали підстави сформулювати висновки та рекомендації щодо їхнього практичного використання.

1. На основі аналізу філософської, педагогічної та психологічної літератури з'ясовано, що проблема розвитку соціальної компетентності перебувала в колі уваги дослідників, починаючи з глибокої давнини, віддзеркалювала існуючий соціальний устрій, була пов'язана із серйозною професійною освітою упродовж життя, виконанням учителем соціальних ролей, умінням вибудовувати міжособистісні стосунки тощо. Дослідження дало змогу усвідомити багатогранність умов та соціокультурних чинників, що впливали на розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи в різні історичні періоди, урахування яких в умовах сьогодення сприятиме вирішенню наявних суперечностей.

Результати аналізу наукових джерел дають підстави окреслити основні проблеми в контексті модернізації післядипломної педагогічної освіти щодо розвитку соціальної компетентності: удосконалення підготовки вчителів початкової школи на основі компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, акмеологічного, середовищного та інших підходів; запровадження навчальних програм, збагачених соціальною компонентою; використання інноваційних, інтерактивних технологій, методів, прийомів; актуалізація підготовки вчителів початкової школи до формування соціальної компетентності молодших школярів.

Для реалізації цього завдання доцільно розробити структурно-функціональну модель розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти, науково-методичне забезпечення такого процесу; обґрунтувати групи організаційно-педагогічних умов; упровадити в післядипломний процес науково-технологічну систему. Проблематичними залишаються питання визначення критеріїв, показників та рівнів розвитку.

2. У процесі пошуково-дослідної роботи конкретизовано поняття: „компетентнісний підхід” – як системний, міждисциплінарний, інноваційний, як концептуальну основу, чинник і засіб модернізації післядипломної освіти в

поєднанні з особистісно орієнтованим і діяльнісним; „соціокультурна детермінанта” – як чинник розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти, „післядипломна педагогічна освіта” у контексті її соціальних змін, важливості пролонгованого процесу; „соціальна компетентність учителя початкової школи”, „розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи”, „розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти” з позиції особливостей соціально-професійної діяльності вчителя початкової школи, системи післядипломної педагогічної освіти, соціальних вимог до особистості вчителя. Це дало змогу збагатити та розширити понятійний апарат проблеми дослідження й адаптувати його до освітнього процесу.

Вивчення практичного досвіду дало змогу конкретизувати значення ресурсів для задоволення освітніх і соціальних потреб учителів, можливостей пов'язати в єдину систему швидко й гнучке реагування на суспільні зміни, створити умови для соціально збагаченого комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності в курсовий і міжкурсний періоди в поєднанні формальної, неформальної, інформальної освіти, активної позиції вчителя. Йдеться про оволодіння ним інноваційними технологіями й підходами через свідому участь у роботі майстер-класів, творчих груп (зокрема й у віртуальному просторі), семінарів, тренінгів, вебінарів, відеочатів, отримання дієвої допомоги в межах професійних консультпунктів, безпосередньо на робочому місці, дистанційно, вплив внутрішніх мотиваційних і зовнішніх чинників (викладачів, методистів, наставників, колег та інших), співпраці і взаємодії учасників інноваційного середовища післядипломної освіти, а також самоосвіти й саморозвитку. Вищезазначене теоретично забезпечує розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти й презентує цей процес як цілісний компонент науково-технологічної системи, що підлягає постійному вдосконаленню.

3. У результаті теоретичного аналізу окреслено компоненти соціальної компетентності вчителя початкової школи, а саме: *мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційний, діяльнісний, особистісно-професійний, рефлексивний компоненти*, які утворюють цілісну структуру, котра відбиває особливості підготовки вчителя початкової школи. Визначено функції його соціальної компетентності: *інформаційно-прикладну, адаптаційну, соціалізуючу, ціннісно-орієнтаційну, прогностичну, поведінково-діяльнісну, статусно-рольову, рефлексивну*. Уточнено перелік соціокультурних детермінант, конкретизовано їх зміст у контексті розвитку соціальної компетентності.

4. На основі сучасних теоретико-методологічних підходів у їхньому гармонійному поєднанні з наданням пріоритетності компетентнісному, особистісному й діяльнісному підходам до професійної підготовки педагогів розроблено наукову концепцію. Вона полягає у створенні системи комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у післядипломній педагогічній освіті, її змістовому наповненні соціальною

компонентою, постійному науково-методичному й соціальному супроводі вчителів у курсовий і міжкурсний періоди, що уможливорює здійснення ними соціально спрямованої професійної діяльності щодо формування соціальної компетентності учнів початкових класів в освітньому процесі загальноосвітнього навчального закладу. Для уникнення небезпеки ушкодження соціального та емоційного розвитку молодших школярів учитель має зосереджуватися не тільки на їхньому інтелектуальному розвитку, а й створювати умови для зміцнення афективних і когнітивних здібностей водночас для поліпшення успішності в школі, довіллі й суспільстві загалом.

5. Комплексність і багаторівневість досліджуваного феномена, урахування структури, функцій соціальної компетентності вчителя початкової школи дали змогу розробити *показники, критерії та рівні її розвитку*.

У ході проведення педагогічного експерименту визначено рівні розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти (високий, достатній, середній, низький); перевірено якість змістового наповнення кожного з її компонентів та окреслено якісні й кількісні характеристики рівнів її розвиненості.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту за всіма її компонентами зафіксовано відсутність істотної відмінності в контрольній та експериментальній групах, що засвідчує їх однорідність. Виявлено, що розвиток різних компонентів відбувається нерівномірно. Особливої уваги в системі післядипломної педагогічної освіти потребують когнітивний та особистісно-професійний компоненти соціальної компетентності.

6. Уточнено групи організаційно-педагогічних умов розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи в системі післядипломної педагогічної освіти, які забезпечують також відповідний розвиток усіх учасників освітнього процесу. З позиції сучасних теоретико-методологічних підходів у їхньому гармонійному поєднанні розроблено структурно-функціональну модель комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти, яка включає чотири етапи (мотиваційно-ціннісний, організаційно-технологічний, особистісно-професійний, рефлексивно-творчий) та мету, завдання, форми, методи, результат для кожного з них.

7. Запропоновано й експериментально перевірено науково-методичне забезпечення вищезазначеного процесу розвитку, яке містить шість складників (розроблення й наукове обґрунтування навчально-методичного забезпечення комплексного пролонгованого процесу розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи; формування готовності викладачів інститутів системи післядипломної педагогічної освіти; упровадження концепції комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи в курсовий період; науково-педагогічний супровід учителя у розвитку його соціальної компетентності; розвиток і вдосконалення теоретичних знань у соціально спрямованій практичній діяльності; організація самостійної роботи із самоспонування, саморозвитку соціальної компетентності

вчителя та формування соціальної компетентності молодших школярів) і відбиває технологію розвитку соціальної компетентності вчителя.

8. Розроблено й упроваджено в післядипломний процес науково-технологічну систему розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти, ефективність якої підтверджено експериментальним дослідженням. Порівняльний аналіз даних на констатувальному й контрольному етапах засвідчує значну позитивну динаміку розвиненості соціальної компетентності у вчителів початкової школи за рівнями, що відбувалася в експериментальній групі досліджуваних (високого рівня – 26,9% на початку експерименту і 64,5% – в кінці; достатнього – 39,9% і 25,3% відповідно; середнього – 21,2% і 8,9% відповідно; низького – 12% і 1,3% відповідно). У контрольній групі вчителів початкової школи спостерігалася лише тенденція до покращення результатів за рівнями (високого – на початку експерименту 25,7% і 30,1% – в кінці; достатнього – 40% і 42,3% відповідно; середнього – 23,1% і 19,9% відповідно; низького – 11,2% і 7,7% відповідно).

9. Результати педагогічного експерименту дають змогу вважати ефективною вищезазначену науково-технологічну систему розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи в післядипломній педагогічній освіті, що базується на: визначених концептуальних підходах дослідження (компетентнісному, особистісно орієнтованому, діяльнісному, андрагогічному, системному тощо), групах організаційно-педагогічних умов (розвиток соціальної компетентності всіх учасників процесу післядипломної педагогічної освіти; удосконалення навчального процесу в інституті післядипломної педагогічної освіти; особистісна взаємодія суб'єктів освітнього процесу); застосуванні інноваційних, інтерактивних технологій, котрі спонукають до особистісного розвитку, емоційного одужання, психологічного налаштування, встановлення партнерських відносин, урізноманітнення соціальних ролей, адекватного сприйняття інформації, збагачення навчального матеріалу соціальною компонентою тощо), науково-методичному забезпеченні у формальній, неформальній та інформальній освіті, що має комплексний, пролонгований характер.

10. Урахування основних наукових результатів дисертаційного дослідження дає підстави запропонувати практичні рекомендації на таких рівнях:

організаційно-методичному – з метою покращення практичної підготовки, відновлення соціального здоров'я упровадити спецкурси, варіативні курси, спеціальні соціально-психологічні тренінги для всіх категорій слухачів; продовжити подальшу роботу з визначення особливостей науково-методичного забезпечення комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності особистості в системі „родина – дошкільний навчальний заклад – школа – позашкільний освітній заклад – вища школа” й для підготовки майбутніх вчителів початкової школи у ВНЗ;

організаційно-адміністративному – разом з відповідними державними установами, ВНЗ розробити навчальну програму щодо розвитку соціальної компетентності майбутніх учителів початкової школи;

практичному – рекомендувати закладам післядипломної педагогічної освіти під час розроблення нормативних документів урахувати науково обґрунтовані й практично апробовані інноваційні підходи до розвитку соціальної компетентності вчителів початкової школи і його оцінювання; збагатити плани та зміст курсової підготовки педагогічних працівників соціальною складовою; упровадити розроблений алгоритм моніторингового дослідження такого процесу.

Проведене дослідження не претендує на всебічне розв’язання проблеми й не вичерпує всіх аспектів окресленої теми, а закладає основу для подальшого дослідження формування соціальної компетентності в майбутніх учителів і наступність цього процесу між вищою та післядипломною освітою, особливостей науково-методичного забезпечення розвитку соціальної компетентності особистості в системі „родина – дошкільний навчальний заклад – школа – позашкільний освітній заклад – вища школа”.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Варецька О. В. Розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти : монографія / О. В. Варецька. – Запоріжжя : Кругозір, 2015. – 532 с. (Рецензія: Падалка О.С, Шпак О.Т. Рецензія на монографію О.В.Варецької „Розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти” : монографія / О. В. Варецька. – Запоріжжя : Кругозір, 2015. – 532 с. // *Нова парадигма*. – 2015. – Вип. 127. – С. 243–246.)

2. Варецька О. В. Мережні форми взаємодії суб’єктів соціокультурного простору / О. В. Варецька // *Управління освітою сільської місцевості : науково-методичний посібник* / В. Я. Ястребова, О. В. Варецька, Л. Г. Кондратова, Т. М. Бабко. – 2-ге вид. – Запоріжжя : Акцент Інвест-Трейд, 2014. – С. 38–87. *Рекомендовано як науково-методичний посібник для працівників інститутів післядипломної педагогічної освіти, лист МОН України № 1/11–2252 від 12.02.2013 р.*

3. Варецька О. В. Актуальність творчості В. Сухомлинського у формуванні соціальної компетентності вчителя / О. В. Варецька // *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія „Педагогічні науки”* : зб. наук. праць / за ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти. – Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2012. – Вип. I (39). – С. 48–53.

4. Варецька О. В. Компетентнісний підхід – концептуальна основа сучасної педагогічної освіти / О. В. Варецька // *Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп.* – 2013. – № 3 (50). – Дод. 1: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – Т. 2. – С. 59–61.

5. Варецька О.В. Критичне ставлення до рекламного медіапродукту як складова соціальної компетентності вчителя початкової школи / О. В. Варецька // *Наукові записки Тернопільського національного пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка* / гол. ред. Г. Терещук ; заст. гол. ред. В. Чайка ;

редкол.: І. Задорожна, В. Кравець, Л. Морська [та ін.]. – Тернопіль : ТНПУ, 2013. – № 3. – С. 14–20.

6. Варецька О. В. Метод соціокультурної ситуації як основа стратегії розвитку соціальної компетентності вчителя початкових класів сільської місцевості / О. В. Варецька // Гірська школа Українських Карпат. – 2013. – № 8–9. – С. 41–45.

7. Варецька О. В. Розвиток соціальної компетентності вчителя початкових класів в умовах соціокультурного середовища сільської школи / О. В. Варецька // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Наукові записки Рівненського держ. гуманітарн. ун-ту : зб. наук. праць. – Рівне : РДГУ, 2013. – Вип. 6 (49). – С. 118–123.

8. Варецька О. В. Розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи засобами економічної освіти / О. В. Варецька // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. – 2013. – № 3 (50). – С. 82–88.

9. Варецька О. В. Соціальна реклама як фактор розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи / О. В. Варецька // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. – Київ, 2013. – № 2. – Додаток 1: Наука і вища освіта. – С. 119–129.

10. Варецька О. В. Змістові лінії у визначенні сутності поняття „соціальна компетентність особистості” / О. В. Варецька // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – Вип. 38 (91). – С. 110–118.

11. Варецька О. В. Компетентність як набута гуманістична чеснота / О. В. Варецька // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць / [редкол. Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – Вип. 36 (89). – С. 118–126.

12. Варецька О. В. Місце соціальної компетентності в структурі ключових компетентностей вчителя початкової школи / О. В. Варецька // Наук. вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного ін-ту ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка / за заг. ред. А. М. Ломаковича, В. Є. Бенери. – Кременець : ВЦ КОГПІ ім. Тараса Шевченка, 2014. – Вип. 3. – С. 106–116.

13. Варецька О. В. Питання походження та новизни компетентнісного підходу в освіті / О. В. Варецька // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часоп. – Київ, 2014. – № 1. – Дод. 1: Наука і вища освіта. – С. 102–106.

14. Варецька О. В. Питання розвитку соціальної компетентності вчителя в наукових працях (від давніх часів до середини ХІХ століття) / О. В. Варецька // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – Вип. 35 (88). – С. 10–20.

15. Варецька О. В. Питання розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у працях російських та українських науковців (від середини ХІХ до середини ХХ століття) / О. В. Варецька // Проблеми освіти. – 2014. – Вип. 78. – Ч. II. – С. 55–64.

16. Варецька О. В. Питання розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у працях західних науковців (від середини ХІХ до середини ХХ століття) / О. В. Варецька // Проблеми освіти : наук. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – Київ, 2014. – Вип. 79. – Ч. 1. – С. 93–102.

17. Варецька О. В. Підходи до визначення сутності поняття „соціальна компетентність особистості” / О. В. Варецька // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – Вип. 37 (90). – С. 122–131.

18. Варецька О. В. Репертуар соціальних ролей і колективних дій як чинник розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи / О. В. Варецька // Нові технології навчання : зб. наук. праць. – 2014. – № 84. – С. 63–73.

19. Варецька О. В. Роль магістратури у розвитку соціальної компетентності вчителів початкової школи / О. В. Варецька // Наукові записки. Серія педагогічні та історичні науки : [зб. наук. статей] / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т М.П. Драгоманова. – Київ, 2014. – Вип. СХVІІ (117). – С. 21–29.

20. Варецька О. В. Соціальна компетентність особистості: підходи до визначення сутності / О. В. Варецька // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – № 10 (44). – С. 234–243.

21. Варецька О. В. Співвідношення понять „соціальна компетентність” і „професійна компетентність” / О. В. Варецька // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – Вип. 39 (92). – С. 90–97.

22. Варецька О. В. Науково-методичне забезпечення процесу розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти / О. В. Варецька // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 4. – С. 31–38.

23. Варецька О. В. Розробка кваліметричних моделей як засіб розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти / О. В. Варецька // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. – № 2 (46) – С. 289–303.

24. Варецька О. В. Структура соціальної компетентності вчителя початкової школи / О. В. Варецька // Науковий вісник Миколаївського національного ун-ту імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : зб. наук. праць / за ред. О. М. Пехоти. – 2015. – № 1 (48). – С. 58–67.

25. Варецька О. В. Функції соціальної компетентності вчителя початкової школи / О. В. Варецька // Молодий вчений. – 2015. – № 2 (17). – Ч. 3. – С. 26–29.

26. Varetska O. V. Correlation of social intelligence with individual social competence / O. V. Varetska // *Science and Education a New Dimension: pedagogy and psychology*. – 2013. – Vol. 9. – P. 27–33.

27. Варецька О. В. „Компетенція” та „компетентність” як ключові поняття сучасної освіти / О. В. Варецька // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, II (12), Issue : 2014. – Vol. 25. – P. 28–35.

28. Варецкая Е. В. Развитие социальной компетентности учителя начальной школы средствами медиаобразования / Е. В. Варецкая // *Медиаобразование*. – 2014. – № 1. – С. 54–64.

29. Varetska O. V. Sociocultural Determinants in Primary School Teacher's Social Competence / O. V. Varetska // *Modern tendencies in the pedagogical science of ukraine and israel: the way to integration: This international yearbook, as a periodical, uncludes the scientific papers of Israel and Ukrainian scholars, on the problems of contemporary psychological and pedagogical sciences*. – Ariel, 2014. – Issue. – № 5. – P. 441–452.

30. Varetska O. V. The Development of Teacher's Social Competence in Rural Mountain Elementary School / O. V. Varetska // *The Caucasus. economical and social analysis journal of southern caucasus*. – 2014. – september-october. – Vol. 04. – Issue 05. – P. 26–29.

31. Varetska O. V. Criteria, Indicators and Levels of Elementary School Teacher's Social Competence in the System of Postgraduate Education (Motivational and Value Component) / O. V. Varetska // *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences: Scientific journal*. – 2015. – № 1–2 (January–February). – P. 77–81.

Опубліковані праці апробаційного характеру

32. Варецька О. В. Розвиток духовної культури особистості вчителя як необхідна умова підготовки до духовно-економічного виховання молодших школярів / О. В. Варецька // *Проблеми формування духовних і професійних потреб особистості в умовах зміни освітнього і культурного середовища в Україні : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. Загадарчук Г. М., Галкіна В. М. – Київ : КІСКЗ, 2009. – С. 127–130.*

33. Варецька О. В. Підготовка педагогів до духовно-економічного виховання школярів за дистанційною формою / О. В. Варецька // *Нові технології навчання : матеріали VI Міжнародної науково-методичної конференції „Духовно-моральне виховання і професіоналізм особистості в сучасних умовах” / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Київ ; Вінниця, 2009. – Спец. випуск № 58. – Ч. I. – С. 96–103.*

34. Варецька О. В. Проблемні курси „Початки економіки” як фактор підвищення педагогічної майстерності вчителів початкових класів з духовно-економічного виховання школярів / О. В. Варецька // *Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. праць : міжнародної науково-практичної конференції „Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка” / за заг. ред. академіка АПН України Євтуха М. Б., укладач – Михайличенко О. В. – Київ : Вид. центр КНЛУ, 2009. – Вип. 38. – С. 6–10.*

35. Варецька О. В. Духовно-економічне виховання в єдиному освітньому просторі „сім'я–ДНЗ–суспільство” / О. В. Варецька // Личность в едином образовательном пространстве : сборник научных статей I Международного образовательного форума (г. Запорожье, 5–7 мая 2010 года) / под науч. ред. проф. К. Л. Крутий. – Запорожье : ООО „Липс” ЛТД, 2010. – Ч. 2. Конференции „Детство в современном мире: первые 7 лет и вся жизнь”, „Информационно-коммуникативное пространство как новая среда личности”. – С. 53–57.

36. Варецька О. В. Духовно-економічне виховання молодших школярів / О. В. Варецька // Безперервна економічна освіта: реалії та перспективи розвитку : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2010. – С. 19–23.

37. Варецька О. В. Інноваційне освітнє середовище в системі післядипломної освіти як чинник розвитку соціального досвіду вчителя / О. В. Варецька // Формування і розвиток духовної особистості в умовах університетської освіти: історія, теорія та практика : збірник тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. В. Д. Будака. – Миколаїв : МНУ, 2010. – С. 120–122.

38. Варецька О. В. Соціальний досвід гуманних стосунків педагога і школяра / О. В. Варецька // Всеукраїнські педагогічні читання „Гуманна педагогіка у вищій школі”. – Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2010. – С. 28–29.

39. Варецкая Е. В. Проблема развития социального опыта учителя в педагогической системе А. С. Макаренко / Е. В. Варецкая // Научный поиск в воспитании: парадигмы, стратегии, практика : 3-я Международная научно-практическая конференция 24–25 марта 2011 года : сборник докладов и тезисов выступлений / авт.-сост. В. П. Сергеева, Н. В. Чернышева, Н. Н. Рудь, А. А. Белов. – Москва : МГПИ, АПКиППРО, 2011. – С. 153–156.

40. Варецька О. В. Розвиток соціального інтелекту педагога як умова успішної професійної кар'єри [Електронний ресурс] / О. В. Варецька // Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти : матеріали Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції „Розвиток професійної компетентності менеджерів освіти: теоретико-методичні засади”. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 4 (10). – Режим доступу : <http://virtkafedra.ucoz.ua/ik4/Vareckaja.pdf>.

41. Варецька О. В. Соціокультурне середовище як фактор формування соціальної компетентності вчителя сільської школи / О. В. Варецька // Сучасні соціально-гуманітарні дискурси : матеріали II Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Дніпропетровськ, 20 жовтня 2012 р.) : у 3 ч. – Дніпропетровськ : Інновація, 2012. – Ч. I. – С. 116–120.

42. Варецька О. В. Формування соціальної компетентності педагога засобами медіаосвіти / О. В. Варецька // Особистість в єдиному освітньому просторі : матеріали III Міжнародного освітнього форуму : зб. наук. тез. / наук. ред.: В. В. Пашков, В. В. Савін, А. І. Павленко. – Запоріжжя, 2012. – Т. 1. – С. 118–121.

43. Варецька О. В. Значення критичного мислення у розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи / О. В. Варецька // Модернізація загальної та професійної освіти в умовах глобального світу : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 22–23 березня 2013 р. / за ред. В. М. Огаренка та ін. – Запоріжжя : КПУ, 2013. – С. 122–125.

44. Варецька О. В. Особливості розвитку соціальної компетентності вчителя початкових класів сільської школи / О. В. Варецька // Карпати-Аппалачі: формування особистості в контексті сталого розвитку гірських регіонів : матеріали II Міжнародної спільної українсько-американської науково-практичної конференції, 24–26 вересня 2013 р. / гол. ред. В. Д. Хрущ. – Івано-Франківськ : НАІП, 2013. – С. 71–73.

45. Варецька О. В. Пріоритетність системи післядипломної педагогічної освіти у розвитку соціальної компетентності вчителя / О. В. Варецька // Всеукраїнська школа новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників як форма підвищення фахової майстерності: проблеми, перспективи розвитку : зб. матеріалів I Всеукраїнської Інтернет-конференції (13 грудня 2012 р.) / упоряд. Н. В. Любченко, О. А. Прокопенко ; за ред. Є. Р. Чернишової ; Ун-т менедж. освіти НАІП України. – Київ, 2013. – С. 33–35.

46. Варецька О. В. Пріоритетність системи післядипломної педагогічної освіти у розвитку соціальної компетентності вчителя початкових класів // Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області у 2013–2014 навчальному році : методичні рекомендації : у 3 ч. / упоряд. В. Я. Ястребова, Т. Г. Верозубова. – Запоріжжя : 2013. – Ч. 1. – С. 21–29.

47. Варецька О. В. Розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи в інноваційному освітньому середовищі системи післядипломної освіти [Електронний ресурс] / О. В. Варецька // Електрон. зб. наук. праць Запорізького обл. ін-ту післядипл. пед. освіти : матеріали IV Міжнародного форуму. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 2/12 (травень 2013). – Режим доступу : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/tyt12.pdf.

48. Варецька Е. В. Компетентностный подход – новая парадигма образования / Е. В. Варецкая // Educația pentru dezvoltare durabilă: inovație, competitivitate, eficiență, conf. șt. intern. (2013; Chișinău) // Educația pentru dezvoltare durabilă: inovație, competitivitate, eficiență : Materialele Conf. Șt. Intern., 18–19 oct. 2013, Chișinău / coord. șt.: Lilia Pogolșa, Nicolae Bucun ; col. red.: Aglaida Bolboceanu [et al.]. – Chișinău : Institutul de Științe ale Educației, 2013 (Tipogr. „Print-Caro”). – P. 44–49.

49. Варецкая Е. В. Медиаобразование в последипломном педагогическом процессе учителей начальной школы [Электронный ресурс] / Е. В. Варецкая // Медиаобразование 2013 : сб. трудов Международного форума конференций „Медиаобразование 2013”, Москва, 31 октября – 02 ноября 2013 г. / под ред. И. В. Жилавской. – Москва : РИЦ МГГУ им. М. А. Шолохова, 2013. – С. 164–175.

50. Варецька О. В. Розвиток соціально-економічної компетентності вчителя початкової школи / О. В. Варецька // Педагогічні науки та освіта : зб.

наук. праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – Запоріжжя : Кругозір, 2014. – Вип. XIV–XV. – С. 46–54.

51. Варецька О. В. Розвиток соціальної компетентності викладача вищої школи / О. В. Варецька // Кафедра у системі управління науково-педагогічною діяльністю вищого навчального закладу : зб. матеріалів Першої міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 25 квітня 2014 р. / редакція А. Б. Кондрашихін, Т. В. Іванова, В. Є. Виноградова, І. М. Мельникова. – Київ : Академія муніципального управління, 2014. – С. 15–16.

52. Варецька О. В. Розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи як умова інноваційних змін в освіті / О. В. Варецька // Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 3 грудня 2014 року : у 4 ч. – Суми : Видавничо-виробниче підприємство „Мрія”, 2014. – Ч. I. – С. 40–43.

53. Варецька О. В. Розвиток соціальної компетентності вчителя сільської школи як умова забезпечення конкурентноздатності навчального закладу [Електронний ресурс] / О. В. Варецька // Международн. проблемн. семинар „Управленческое обеспечение конкурентоспособности учебного заведения в новых социокультурных условиях” (Запорожье, 16–17 октября 2014). – Режим доступу : http://konkurentno.blogspot.com/p/blog-page_82.html.

54. Варецька О. В. Соціальна спрямованість змісту підвищення кваліфікації вчителів початкової школи [Електронний ресурс] / О. В. Варецька // Модернізація регіональної системи підвищення кваліфікації та атестації педагогічних працівників як умова підвищення якості освіти : зб. матеріалів Всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції / упорядники: Л. Д. Покроєва, Т. В. Дрожжина. – Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2014. – С. 37–41. – Режим доступу: http://conf-hano.at.ua/news/elektronnij_zbirnik_materiv/2014-12-09-435.

55. Варецька О. В. Розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти / О. В. Варецька // Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (26–27 березня 2015 року, м. Суми). – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – Т. 2. – С. 44–47.

Опубліковані праці, які

додатково відображають наукові результати дисертації

56. Варецька О. В. Технологія духовно-економічного виховання школярів: особливості впровадження в умовах сільської школи / О. В. Варецька // Феномен сільської школи в освітньому просторі України : науково-методичний посібник / [В. Я. Ястребова, О. В. Варецька, І. О. Гашенко, Л. Г. Кондратова]. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2010. – С. 96–152.

57. Варецька О. В. Майстерність педагога в процесі духовно-економічного виховання молодших школярів / О. В. Варецька // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць / Ун-т менедж. освіти АПН України,

Асоц. безперерв. освіти дорослих; редкол.: О. Л. Ануфрієва та ін. – Київ : Геопринт, 2009. – Вип. 12 / голов. ред. В. В. Олійник. – С. 17–24.

58. Варецька О. В. Актуальність творчості В. Сухомлинського у розвитку духовно-економічної культури вчителя / О. В. Варецька // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолдспорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Київ ; Вінниця, 2011. – Вип. 67. – Ч. 2. – С. 51–56.

59. Варецька О. В. Початки економіки. 1 клас : навчально-методичний посібник з економіки курсу за вибором „Початки економіки” для вчителя / О. В. Варецька. – 2-ге вид., доопрацьоване. – Запоріжжя : Просвіта, 2011. – 120 с. *Схвалено МОН України як навчально-методичний посібник з економіки для вчителя, лист №14.1/12-Г-162 від 21.02.2014 р.*

60. Варецька О. В. Початки економіки. 3 клас : навчально-методичний посібник з економіки курсу за вибором „Початки економіки” для вчителя / О. В. Варецька. – 2-ге вид., доопрацьоване, перероблене. – Запоріжжя : Просвіта, 2012. – 124 с. *Схвалено МОН України як навчально-методичний посібник з економіки для вчителя, лист № 14.1/12-Г-169 від 24.02.2014 р.*

61. Варецька О. В. Духовно-економічне виховання молодших школярів на основі авторського курсу „Початки економіки” : навчальний посібник для вчителів початкових класів (інших спеціальностей, які викладають курс „Початки економіки”) та викладачів системи післядипломної педагогічної освіти / О. В. Варецька. – 2-ге вид., доопрацьоване, перероблене. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – 76 с. *Рекомендовано МОН України як навчальний посібник для організаторів післядипломної педагогічної освіти та студентів вищих навчальних закладів, лист № 1/11-1635 від 11.03.2010 р.*

62. Варецька О. В. Підготовка працівників позашкільних навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти до духовно-економічного виховання школярів / О. В. Варецька // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 13(66). – С. 266–274.

63. Варецька О. В. Пріоритетність системи післядипломної педагогічної освіти у розвитку соціальної компетентності вчителя початкових класів / О. В. Варецька // Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області у 2013–2014 навчальному році : методичні рекомендації : у 3 ч. / упоряд. В. Я. Ястребова, Т. Г. Верозубова. – Запоріжжя, 2013. – Ч. 1. – С. 21–29.

64. Варецька О. В. Початки економіки. 4 клас : навчально-методичний посібник з економіки курсу за вибором „Початки економіки” для вчителя / О. В. Варецька. – 2-ге вид., доопрацьоване, перероблене. – Запоріжжя : Просвіта, 2014. – 136 с. *Схвалено МОН України для використання в навчально-виховному процесі як навчально-методичний посібник з економіки для вчителя, лист № 14.1/12-Г-170 від 24.02.2014 р.*

65. Варецька О. В. Духовно-економічне виховання молодших школярів на основі курсу „Початки економіки” : навчальна програма курсів підвищення

кваліфікації вчителів початкових класів (інших спеціальностей, які викладають курс „Початки економіки”) за дистанційною формою / О. В. Варецька. – 2-ге вид., доопрацьоване, перероблене. – Запоріжжя : КПУ, 2015. – 68 с. *Рекомендовано ІТЗО МОН України для організаторів післядипломної педагогічної освіти та студентів вищих навчальних закладів, лист № 1.4/18-Г-512 від 14.12.2009 р.*

66. Варецька О. В. Духовно-економічне виховання молодших школярів на основі курсу „Початки економіки” : навчальна програма курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів (інших спеціальностей, які викладають курс „Початки економіки”) за очною формою / О. В. Варецька. – 2-ге вид., доопрацьоване, перероблене. – Запоріжжя : КПУ, 2015. – 80 с. *Рекомендовано ІТЗО МОН України для організаторів післядипломної педагогічної освіти та студентів вищих навчальних закладів, лист № 1.4/18-Г-511 від 14.12.2009 р.*

67. Варецька О. В. Початки економіки. 2 клас : навчально-методичний посібник з економіки курсу за вибором „Початки економіки” для вчителя / О. В. Варецька. – 2-ге вид., доопрацьоване, перероблене. – Запоріжжя : Просвіта, 2015. – 112 с. *Схвалено МОН України як навчально-методичний посібник з економіки для вчителя, лист № 14.1/12-Г-168 від 24.02.2014 р.*

68. Варецька О. В. Розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи: соціокультурні чинники / О. В. Варецька // Розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи у післядипломній освіті : науково-методичний посібник / [Варецька О. В., Гузенков С. Г., Павленко Л. А. та ін.] ; під ред. О. В. Варецької, С. Г. Гузенкова. – Запоріжжя : Кругозір, 2015. – С. 4–18.

69. Варецька О. В. Розвиток соціальної компетентності вчителя та учня : навчальна програма курсів підвищення кваліфікації (для вчителів початкової школи за очною формою) / О. В. Варецька. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2015. – 80 с.

70. Варецька О. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами курсу „Початки економіки” (духовно-економічне виховання) : навчальна програма курсів підвищення кваліфікації для вчителів початкової школи (за очною формою) / О. В. Варецька. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2015. – 88 с.

71. Варецька О. В. Розробка кваліметричної моделі соціальної компетентності молодшого школяра у практиці післядипломної педагогічної освіти (з досвіду роботи творчої групи вчителів початкової школи „Розвиток соціальної компетентності вчителя і школяра”) / О. В. Варецька // Формування соціальної компетентності молодшого школяра: науково-методичні знахідки слухачів творчої групи : науково-методичний посібник / [Варецька О. В., Гончарова О. К., Іванова Н. В. та ін.] ; за заг. ред. О. В. Варецької. – Запоріжжя : Кругозір, 2015. – С. 4–23.

АНОТАЦІЇ

Варецька О. В. Теоретичні і методичні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Інститут вищої освіти НАПН України, Київ, 2015.

Розроблено і впроваджено в післядипломний педагогічний процес науково-технологічну систему комплексного пролонгованого розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти, ефективність якої експериментально перевірено й підтверджено. Вона увібрала концептуальні підходи, структурно-функціональну модель, науково-методичне забезпечення та групи організаційно-педагогічних умов такого розвитку.

Конкретизовано поняття „соціальна компетентність учителя початкової школи”, „розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи” з позиції особливостей соціально-професійної діяльності, соціальних вимог до його особистості й системи післядипломної педагогічної освіти. Уточнено структуру, функції, соціокультурні детермінанти; визначено критерії, показники та рівні розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи.

Ключові слова: соціальна компетентність, учитель початкової школи, розвиток соціальної компетентності, система післядипломної педагогічної освіти, компетентнісний підхід, соціокультурні детермінанти, організаційно-педагогічні умови.

Варецкая Е. В. Теоретические и методические основы развития социальной компетентности учителя начальной школы в системе последипломного педагогического образования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Институт высшего образования НАПН Украины, Киев, 2015.

Диссертация раскрывает актуальную проблему развития социальной компетентности учителя начальной школы в системе последипломного педагогического образования.

Осуществлен историко-педагогический и теоретический анализ состояния разработки проблемы в философской, научно-методической, психолого-педагогической и акмеологической литературе. Установлено, что она находилась в кругу внимания многих исследователей, начиная с глубокой древности, была актуальной, отражала каноны существующего социального строя, связывалась с серьезным профессиональным образованием в течение жизни, осведомленностью в гражданских, правовых, экономических отношениях, предоставлением свободы осознанного выбора, умением выстраивать межличностные отношения и др.

Исследована ретроспектива происхождения и внедрения компетентностного подхода, терминологической базы понятий „компетенция”, „компетентность”, „компетентностный подход”, „ключевые компетентности”, „социальная компетентность”, проанализированы особенности и приоритеты последиplomного педагогического образования.

Установлено, что в настоящее время в высших учебных заведениях, в том числе и в системе последиplomного педагогического образования, социальная компетентность не является приоритетом образовательного процесса. Основное внимание уделяется предметным компетентностям.

Конкретизировано сущность понятия „социальная компетентность учителя начальной школы”, „развитие социальной компетентности учителя начальной школы” с позиции особенностей его социально-профессиональной деятельности, социальных требований к личности и системы последиplomного педагогического образования, „социокультурная детерминанта” – как фактор такого развития.

Уточнены структура социальной компетентности учителя начальной школы, включающая мотивационно-ценностный, когнитивный, деятельностный, операционный, личностно-профессиональный, рефлексивный компоненты, функции – информационно-прикладная, адаптационная, социализирующая, ценностно-ориентационная, прогностическая, поведенческо-деятельностная, статусно-ролевая, рефлексивная и перечень социокультурных детерминант, их содержательное наполнение.

Определены критерии, показатели и уровни развития социальной компетентности учителя начальной школы с учетом особенностей социально-профессиональной деятельности.

Предложена и экспериментально проверена структурно-функциональная модель комплексного пролонгированного развития этой компетентности в системе последиplomного педагогического образования, ее научно-методическое обеспечение.

Усовершенствованы группы организационно-педагогических условий (развитие социальной компетентности всех участников последиplomного педагогического процесса, улучшение учебного процесса в институте последиplomного педагогического образования; личностное взаимодействие субъектов образовательного процесса).

Разработана и внедрена в последиplomный педагогический процесс научно-технологическая система комплексного пролонгированного развития социальной компетентности учителя начальной школы в последиplomном педагогическом образовании, которая вобрала концептуальные подходы (личностно ориентированный, компетентностный, деятельностный, андрагогический, системный, средовой и др.), группы организационно-педагогических условий, структурно-функциональную модель, научно-методическое обеспечение. Это повысило уровень развитости социальной компетентности учителей и положительно повлияло на качество последиplomного образования.

Нашли дальнейшее развитие положения о социальной компетентности младшего школьника, содержании последипломного педагогического образования, его соответствии современным тенденциям, обогащении социальной составляющей, приближении к социокультурной среде, постоянном научно-методическом сопровождении в курсовом и межкурсовом периодах; научные положения об организации профессиональной подготовки учителей, тенденциях создания благоприятных условий в учреждениях последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: социальная компетентность, учитель начальной школы, развитие социальной компетентности, система последипломного педагогического образования, компетентностный подход, социокультурные детерминанты, организационно-педагогические условия.

Varetska O. V. Theoretical and Methodological Foundations of Elementary School Teacher's Social Competence in the System of Postgraduate Education. – Manuscript.

The dissertation for Doctor's degree in Pedagogical Sciences, specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2015.

Academic and technological system of integrated sustained development of elementary school teacher's social competence in the system of postgraduate education has been developed and implemented into postgraduate pedagogical process, its effectiveness has been experimentally verified. It embraces various conceptual approaches, structural-functional model, scientific and methodological support, organizational and pedagogical conditions of such development.

The meaning of such concepts as „elementary school teacher's social competence”, „development of elementary school teacher's social competence” in the aspect of social and professional activities, social requirements for teacher's personality and postgraduate education system have been clarified. The structure, functions, socio-cultural determinants, the criteria, indicators and levels of elementary school teacher's social competence have been specified.

Keywords: social competence, elementary school teacher, the development social competence, system of postgraduate education, competence approach, sociocultural determinants, organizational and pedagogical conditions.

ВАРЕЦЬКА ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Підписано до друку *01.09.2015 р.*

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк різнографний. Гарнітура Times.
Умовн.-друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9. Тираж 100 пр. Зам. № 149-15А.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70-б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008 р.